

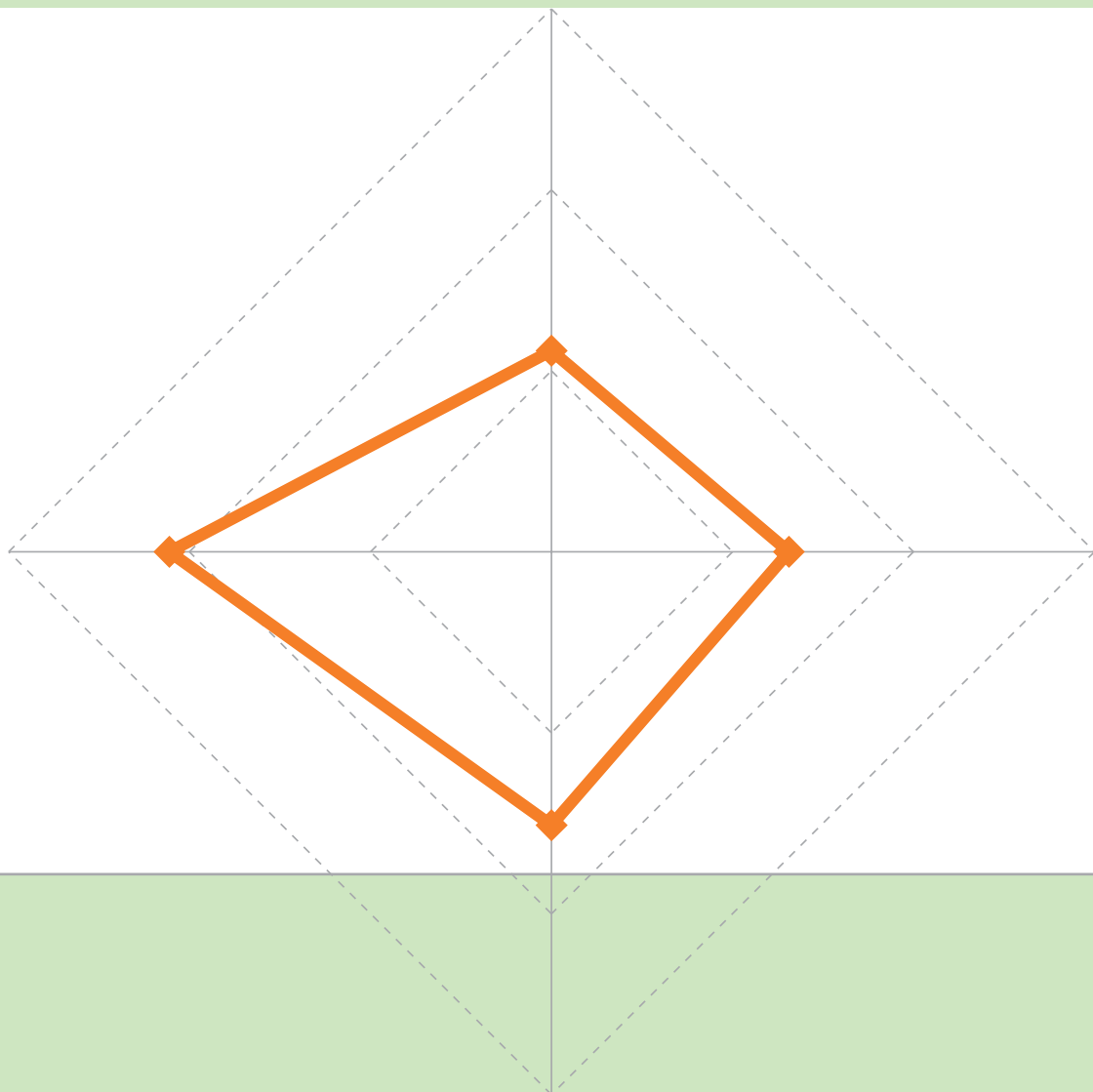

СДРУЖЕНИЕ ЗА ПАРТНЬОРСТВО И ПОДКРЕПА НА ГРАЖДАНСКАТА АКТИВНОСТ

ГРАЖДАНСКО ОБЩЕСТВО БЕЗ ГРАЖДАНИТЕ

Оценка на българското
гражданско общество 2003-2005

DEZA
DDC
DSC
SDC
COSUDE

ГРАЖДАНСКО ОБЩЕСТВО БЕЗ ГРАЖДАНИТЕ

ОЦЕНКА НА БЪЛГАРСКОТО ГРАЖДАНСКО ОБЩЕСТВО
(2003 – 2005)

Авторски екип:

Диана Андреева

Иванка Душкова

Дора Петкова

Дочо Михайлов – ръководител на екипа

Екип по индекса:

Диана Андриева, Дора Петкова, Иванка Душкова, Дочо Михайлов

Група за подкрепа:

Славея Христова, Галя Спасова, Ива Таралежкова, Сергей Джоканов

Национална консултативна група:

Васил Громков, Георги Шиваров, Донка Михайлова, Димитър Сотиров,
Иво Христов, Илиян Илиев, Ленко Ленков, Любица Томова, Мария Златарева,
Петя Ацинова, Ренета Венева и Соня Енилова

Обществен съвет:

Ангел Найденов, Георги Арнаудов, Гинка Чавдарова, Георги Лозанов,
Михаил Неделчев и Йовко Йовков

Презлег на медиите:

Славина Димитрова

Сдружение за партньорство и подкрепа на гражданската активност „Болкан Асист“

Индекс на гражданското общество

Международен проект за дейности и проучвания, координиран от СИВИКУС -
Световен алианс за гражданско участие

С любезната подкрепа на Швейцарската агенция за развитие и сътрудничество

Изказваме специални благодарности на фирма „Стар сити“ ООД
за оказаното съдействие за публикуване на настоящия доклад.

Прегговор

От самото му създаване сдружение „Болкан Асист“ полага постоянни усилия за укрепване и активизиране на гражданското общество, за засилване на неговата роля и влияние при вземането на политически и управленски решения.

Ето защо проектът „Индекс на гражданското общество“ беше не само професионално предизвикателство за нас, но и чудесна възможност да обогатим своя опит и познания относно многообразието на българското гражданско общество, специфичните характеристики на отделните обществени групи и предизвикателствата, пред които сме изправени.

По време на реализацията намерихме нови партньори и съмишленици в България, които споделят нашата мисия и подкрепиха безрезервно нашите усилия. Срецнахме се с много хора от различни региони на страната, открихме интересни и оригинални личности и граждански инициативи.

Същевременно станахме част от световната мрежа на CIVICUS¹ и обменихме ценни идеи и практики с колеги и организации от други страни.

Целите на проекта и новата и уникална методология, която овладяхме (диамантената матрица), предизвикаха интереса на хората и медиите в България. Това допълнително мотивира екипа по проекта, членовете на националната консултативна група и общественения съвет, които работиха всеотдайно и компетентно, изцяло на обществени начала.

Макар че оценките по отделните измерения не са особено високи, те бяха приети от всички участници в националната конференция, която се проведе през март 2005 г.

При извеждане на изводите и констатациите в настоящия доклад ние подходихме съвсем реалистично, дори самокритично, защото искахме да накараме всички да се замислят върху своята роля и място в бъдещото развитие на обществото.

Това предизвика интересна и задълбочена дискусия и постави началото на широк обществен дебат, който ще продължи и по-нататък в партньорство с организации, личности, институции.

Реализацията на проекта стана възможна благодарение подкрепата на CIVICUS, Швейцарската агенция за развитие и сътрудничество, Фондация за развитие „Читалища“, членовете на националната консултативна група, общественения съвет, участниците в регионалните дискусии и националната конференция.

Сърдечно благодарим на всички и ги приканваме да продължим успешното си сътрудничество и в бъдеще, за да превърнем препоръките от доклада в реалност!

Славя Христова
изпълнителен директор на „Болкан Асист“

¹ Световен алианс за гражданско участие

Благодарности

Изследването на Индекса на гражданското общество (ИГО) в България беше реализирано от сдружение „Болкан Асист“, като подходът на проекта, както и изследователската методика са разработени от международната неправителствена организация CIVICUS – Световен алианс за гражданско участие. Изследването в България се осъществи с финансовата подкрепа на Швейцарската агенция за развитие и сътрудничество (ШАРС).

За обективното определяне на състоянието на гражданското общество в България беше изградена Национална консултативна група (НКГ), възможно най-представителна за различните сектори на гражданското общество и различните региони в България, като същевременно в нея бяха привлечени представители на бизнеса, артистичните и академичните среди.

Разработването на доклада нямаше да бъде възможно без работата на НКГ, която, освен че одобри дефиницията на гражданското общество, концептуалната рамка и методологията на проекта, с което направи изследванията валидни, предлагаше ценни мнения, съвети и решения на екипа, който реализираше изследванията. И тъй като не бихме искали да отчетем само работата им като група, благодарим за усиления труд на всеки от тях: на Васил Громков (Куклен театър, гр. Видин), Георги Шиваров (Българска стопанска камара, гр. София), Донка Михайлова (Сдружение „Знание“, гр. Ловеч), Димитър Сотиров (Българска медийна коалиция, гр. София), Иво Христов (Народно събрание, експерт към Комисията по правните въпроси), Илиян Илиев (Обществен център за устойчиво развитие и околна среда, гр. Варна), Ленко Ленков (Фондация „Свободна и демократична България“, гр. София), Любича Томова (Сдружение на югозападните общини, гр. Благоевград), Мария Златарева (Програма на ООН за развитие), Петя Ацинова (Агенция за регионално икономическо развитие, гр. Стара Загора), Ренета Венева (Национален алианс за работа с доброволци, гр. Пловдив) и Соня Енилова (Туристическа асоциация, гр. Бургас).

Уникалният ни принос към проекта беше формирането на **обществен съвет**, който включи изявени личности с общопризнат авторитет и висок професионализъм в различни сфери. Неговата функция беше да предложи стратегия за преодоляване на слабостите на гражданското общество, идентифицирани в резултат на изследванията. Известността и авторитетът на членовете на общественения съвет до голяма степен съдействаха и за популярността на този нов за България подход.

От своя страна членовете на общественения съвет никога не останаха дистанцирани от дейностите по проекта и със своите познания за гражданското общество и с новаторските си виждания направиха срещите, консултациите и изследванията още по-интересни и значими. Специални благодарности на Анжел Найденов (Студентски съвет към Софийския университет), Георги Арнаузов („Стар сити“ ООД, гр. София), Гинка Чавдарова (НСОРБ), Георги Лозанов (Българска медийна коалиция, гр. София), Михаил Неделчев (Дружество „Гражданин“) и Йовко Йовков (кмет на община Севлиево).

Настоящият доклад е резултат от усилената работа на екипа по Индекса на гражданското общество, който в период от една година реализира всички изследвания, включени в методиката, разработена от СИВИКУС. Екипът включваше: Дочо Михайлов (заместник-председател на УС на сдружение „Болкан Асист“ и управител на Агенция за социално-икономически анализи АСА) и Диана Андреева (програмен координатор, БА). Екипът беше подкрепян и от Ива Таралежкова (програмен координатор, БА), Галя Спасова (член на УС на БА, главен редактор на програма „Хоризонт“ на БНР), Сергей Джоканов (медиен консултант на БА) и Славей Христова (изпълнителен директор, БА).

Високо оценяваме труда на Славина Димитрова, студентка в СУ „Св. Климент Охридски“, която в дълбочина се запозна с голямо количество публикации, тъй като беше отговорна за мониторинга на медиите и по-точно за начина, по който те отразяват гражданското общество. Тя сподели, че за нея работата се е оказала истинско удоволствие и се чувства информационно обогатена – надяваме се, че това действително е така и че тя и в бъдеще ще работи усърдно в областта на гражданското общество.

Докладът се базира на идеи и аргументи, възникнали в процеса на работата на НКГ по време на дискусии в рамките на екипа по индекса, при консултациите с представители на регионални НПО и на националната конференция, която се проведе в края на проекта с цел обсъждане на изводите от изследванията и извеждане на препоръки. Всички хора, включени в рамките на тези дейности, допринесоха в голяма степен за написването на настоящия доклад.

Последно, но не и по важност, бихме искали да изкажем нашите благодарности на екипа на СИВИКУС и по-специално на Махи Кхалаф, които оказваха текущо съдействие на сдружение „Болкан Асист“, като по-този начин направиха работата ни ако не по-лесна, то поне още по-интересна и структурирана.

Диана Андреева

Иванка Душкова

Дора Петкова

Дочо Михайлов

ръководител на авторския екип

Съдържание

ОБОБЩЕНИЕ	11
1. Структура	11
2. Среда	12
3. Ценности	13
4. Въздействие	13
Заключение	14
ВЪВЕДЕНИЕ	15
I. ПРОЕКТЪТ „ИНДЕКС НА ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО“. ПОДХОД	17
1. История на проекта	17
2. Подход и методология на проекта	18
2.1 Концептуална рамка	18
2.2 Методология на проекта	20
2.3 Обвързване на изследванията с действия	21
2.4 Резултати от проекта	22
II. ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО В БЪЛГАРИЯ	23
1. Характеристики на гражданското общество в България СИ.1	23
2. Дефиниция на гражданското общество в настоящото проучване	24
3. Карта на гражданското общество в България	26
III. АНАЛИЗ НА ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО	29
1. Структура	29
1.1 Широчина на гражданското участие	30
1.2 Дълбочина на гражданското участие	32
1.3 Разнообразие на участниците в гражданското общество	32
1.4 Ниво на организация на ГО	34
1.5 Взаимоотношения в ГО	36
1.6 Ресурси	37
Заключение по отношение структурата на гражданското общество	38
2. Среда	39
2.1 Политически контекст	39
2.2 Основни права и свободи	43
2.3 Социално-икономически контекст	44
2.4 Социално-културен контекст	46
2.5 Правна среда	48
2.6 Отношение между държава и гражданското общество	49

2.7	Отношения между частния сектор и гражданското общество	51
	Заклучение по отношение средата на гражданското общество	52
3.	Ценности	52
3.1	Демокрация	53
3.2	Прозрачност	54
3.3	Толерантност	55
3.4	Ненасилие	55
3.5	Равнопоставеност на половете	56
3.6	Изкореняване на бедността	57
3.7	Устойчивост на околната среда	57
	Заклучение по отношение ценностите на гражданското общество	58
4.	Въздействие	59
4.1	Влияние върху обществената политика	59
4.2	Търсене на отговорност от държавния и частния сектор	60
4.3	Отзивчивост към социалните интереси	62
4.4	Овластяване на гражданите	63
	Заклучение по отношение въздействието на гражданското общество	67
IV.	СИЛНИ И СЛАБИ СТРАНИ НА ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО В БЪЛГАРИЯ	68
1.	Силни страни	68
2.	Слаби страни	69
V.	ПРЕПОРЪКИ	70
VI.	ОБЩО ЗАКЛУЧЕНИЕ	72
VII.	СЛЕДВАЩИ СТЪПКИ	74
ПРИЛОЖЕНИЯ		
	Приложение 1: Списък на членовете	
	на националната консултативна група и на обществения съвет	76
	Приложение 2: Изследвания, проведени в България в рамките на проекта	77
	Проучване сред регионални представители на ГО	77
	Консултации с регионални представители на ГО	78
	Представително социологическо проучване	78
	Преглед на медиите	79
	Проучване на корпоративната социална отговорност	79
	Приложение 3: Матрица за оценка на измеренията, под-измеренията	
	и показателите на индекса на гражданското общество	80
	1. Структура	80
	2. Среда	83
	3. Ценности	87
	4. Въздействие	89
	Приложение 4: Библиография	92

Таблицы и схеми

Таблицы

Таблица I.1.1: Страни, участващи в проекта ИГО, фаза 2003 – 2005.....	17
Таблица II.2: Категории граждански организации	25
Таблица III.1.1: Показатели, оценяващи широчината на ГО	30
Таблица III.1.2: Показатели, оценяващи дълбочината на ГО	32
Таблица III.1.3: Показатели, оценяващи разнообразието на участниците в ГО	33
Таблица III.1.4: Показатели, оценяващи нивото на организация на ГО	34
Таблица III.1.5.1: Показатели, оценяващи взаимоотношенията в ГО	36
Таблица III.1.5.2: Взаимодействие на НПО	36
Таблица III.1.6: Показатели, оценяващи ресурсите на ГО	37
Таблица III.1.6.1: Среден процент финансови ресурси	37
Таблица III.2.1: Показатели за оценка на политическия контекст	39
Таблица III.2.2: Показатели за оценка на основните права и свободи	43
Таблица III.2.3: Показатели за оценка на социално-икономическия контекст	44
Таблица III.2.4: Показатели за оценка на социално-културния контекст	46
Таблица III.2.4.2: Толерантност	46
Таблица III.2.5: Показатели за оценка на правната среда	48
Таблица III.2.5.2: Допустими застъпнически дейности	48
Таблица III.2.6: Показатели за оценка на взаимоотношенията държава – ГО	49
Таблица III.2.6.1: Автономия	49
Таблица III.2.7: Показатели за оценка на взаимоотношенията частен сектор – ГО	51
Таблица III.3.1: Показатели за оценка на демокрацията	53
Таблица III.3.2: Показатели за оценка на прозрачността	54
Таблица III.3.3: Показатели за оценка на толерантността	55
Таблица III.3.4: Показатели за оценка на ненасилието	55
Таблица III.3.5: Показатели за оценка на равнопоставеността на половете	56
Таблица III.3.5.1: Равнопоставеност на половете	56
Таблица III.3.6: Показатели за оценка изкореняването на бедността	57
Таблица III.3.7: Показатели за оценка устойчивостта на околната среда	58
Таблица III.4.1: Показатели за оценка на влиянието върху обществената политика	59
Таблица III.4.2: Показатели, оценяващи търсенето на отговорност на държавни и частни корпорации	61
Таблица III.4.3: Показатели за оценка отзивчивостта към социалните интереси	62
Таблица III.4.3.2: Обществено доверие в НПО	62
Таблица III.4.4: Показатели за оценка на овластяването на гражданите	63
Таблица III.4.5: Показатели за оценка задоволяване на социалните потребности	65

Схеми

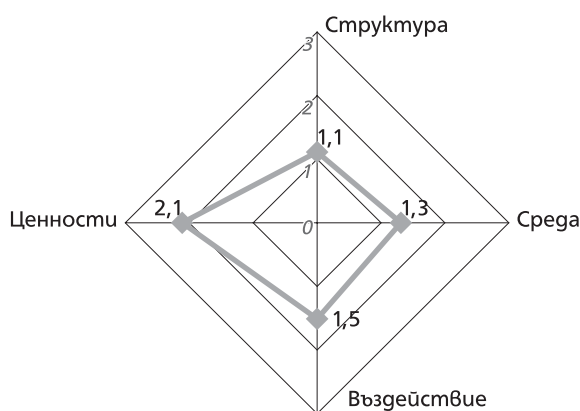
Схема 1: Диамант на гражданското общество	11
Схема I.1.1: Инструментът „Диамант на ГО“	19
Схема II.1: Информация за страната	23
Схема II.3: Карта на социалните фактори в страната	26
Схема III.1: Оценка на подизмеренията, включени в измерението „структура“	29
Схема III.2: Оценка на подизмеренията, включени в измерението „среда“	39
Схема III.2.1.1: Политически права – участие в референдуми	40
Схема III.2.2.1: Политически права, граждански свободи, статус	43
Схема III.2.4.3: Обществен дух	47
Схема III.3.1: Оценка на подизмеренията, включени в измерението ценности	52
Схема III.4.1: Оценка на подизмеренията, включени в измерението въздействие	59
Схема III.4.5.2: Пряко задоволяване на социалните потребности	66
Схема IV.1: Диамант на гражданското общество в България	72

Обобщение

Индексът на гражданското общество е изследователски проект, който има за цел да оцени състоянието на гражданското общество в различни страни по света. Реализира се едновременно в 60 страни, като работата по него се координира от СИВИКУС. Мандат за тази оценка в България получи **Сдружението за партньорство и подкрепа на гражданската активност „Болкан Асист“**. Крайните цели на проекта, формулирани от СИВИКУС, са: утвърждаване на устойчивостта на гражданското общество и насърчаване и укрепване на приноса му за осъществяване на положителни обществени промени.

Диамант на ГО в България

Схема 1

Индексът на гражданското общество използва 72 показателя, които са групирани в 25 подизмерения. Те на свой ред са обобщени в четири главни измерения на гражданското общество – *структура*, *външна среда*, *ценности*, *въздействие*. В България информация за показателите на гражданското общество беше събрана в резултат на задълбочени първични и вторични проучвания, а именно: представително социологическо проучване, консултации с регионални партньори (представители на ГО) и преглед на медиите.

Схема 1 (Диамант на ГО) отразява оценките на четирите основни измерения на индекса. България има среден по големина диамант на гражданското общество, със силно изразени ценности.

1. Структура

Възникването на НПО в България в периода 1990–1995 г. е свързано с появата на програми и грантови схеми, предназначени за институционалното им развитие. Така секторът се формира отгоре надолу чрез търсене от страна на донорите, а не от страна на гражданите.

Произходът и функционирането на организациите предполагат ниско равнище на участие на обикновените граждани в тях. Неизползван потенциал за участие има на общностно равнище – в неформални и нерегистрирани групи, най-често за решаване на битови или местни инфраструктурни проблеми. В последно време има случаи на мобилизиране на местни общности в протестни действия по блокиране на пътища.

Налице е остра финансова зависимост на третия сектор от държавата, местната власт или международните донори. Въпреки че е трудно да бъде доказано, има впечатления за вълна от създаване на НПО по места с цел подготовка за усвояване на предстоящите структурни и кохезионен фондове (СКФ). Липсата на гражданска подкрепа за финансирането на сектора означава, че преустановяването или рязкото намаляване на външното финансиране след 2007 г. ще направи НПО зависими от държавата. Това увеличава опасенията, че може би няма да са в състояние да запазят критична дистанция от държавата и да отразяват потребностите и интересите на гражданите.

Една от силните страни на ГО в България е неговата добре развита институционална структура. Положителен резултат от донорското възникване на сектора е добротата му професионално равнище, включително наличието на механизми за саморегулация, институционални шапки и др. В много населени места НПО са институционална опора за децентрализация на държавните програми и фондове за социално развитие. Третият сектор обаче може да бъде граждански само ако НПО се обърнат с лице към местните общности. Едва тогава могат да израснат като коректив или партньори на властите или като организации за услуги и лобирание. В последно време има сигнали за самоосъзнаване на НПО именно с тази обществената мисия – да мобилизират общностното участие и да представляват интересите на различни групи от хора.

2. Среда

Средата, в която функционира българското гражданско общество, е сравнително благоприятна, като основните политически и социално-икономически фактори създават условия за стабилност. Развитието на гражданското общество се забавя от липсата на заинтересованост и подкрепа от страна на българския бизнес, както и от ширещите се апатия и недоверие сред голяма част от българите.

Налице е изградена законова среда за безпрепятствена регистрация и функциониране на граждански организации в България. Според проведените изследвания обаче НПО биха искали да има повече стимули за дарителство и подкрепа от страна на държавата. Законовата среда не ограничава прякото (извън НПО) участие на гражданите в управлението, но не го стимулира особено. В последно време са налице положителни сигнали в тази посока, като например регламентираното задължение на общинските власти да представят бюджета си на обществено обсъждане.

Партньорствата между гражданското общество и властта се развиват все още на проектен принцип, въпреки че правителството и парламентът имат практика да включват отделни НПО в работата на своите комисии. Като цяло обаче взаимоотношенията между държавата и третия сектор са изградени преди всичко върху опортюнистични цели за усвояване на налични финансови ресурси от международни или държавни фондове. Само по себе това проектно партньорство може да бъде ползотворно, ако се прилагат работещи механизми за включването на гражданите в процесите на вземане на решения. Налице са неизползвани възможности за съфинансиране на граждански инициативи от страна на местния бизнес.

3. Ценности

Макар „отгоре“ и „без участието на гражданите“, НПО изграждат гражданска култура в България. Голям брой проекти, финансирани по различни грантови схеми, формират в България обществена чувствителност към малко познатите дотогава ценности на пазарната икономика, доброто управление, участието, толерантността, интеграцията на групите в неравностойно положение, солидарността с бедните, опазването на околната среда, личната отговорност за здравето и нетърпимостта към корупцията.

НПО в България практикуват и утвърждават ценностите на ГО, като запълват дефицита в предоставянето на услуги в областта на социалното подпомагане, справянето с бедността и обучението. В този смисъл НПО имат подпомагаща функция по-скоро по отношение на държавата, отколкото на гражданите. Поради това ценностите на ГО навлизат в обществото по-скоро чрез публичността на проектите, отколкото чрез тяхното непосредствено въздействие върху гражданите. Действията на НПО по отношение на демокрацията са най-често под формата на семинари, оценки, конференции. За публиката събитията се случват не толкова в местната общност, колкото в медиите. Така например НПО, които работят против корупцията, са малко на брой, но имат висока публичност и допринасят за обществената чувствителност към този проблем. Малко проекти мобилизират или подпомагат граждански инициативи, които произтичат от общността или отделния човек. Тази медийна идентичност прави организациите на ГО донякъде елитарни в очите на обикновените хора, които измерват институциите, включително НПО, по конкретен резултат.

Често коментираната мълчаливост на гражданския дух в България е донякъде резултат от елитарността на НПО, които в много случаи поемат ролята на коментатори на българския гражданин. Липсата на връзка на политическите партии и НПО с обикновените хора ги прави непредставени точно когато от тях има най-голяма нужда. В знакови за прехода моменти, като например икономическата криза през 1996–1997 г., стихийните граждански протести протичат без участието на НПО или други граждански структури. В други случаи общественото мнение не намира не само организационна представителност, но дори и подобаващ отзвук в медиите. Така например по време на косовската и иракската криза по-голямата част от обществото намира включването на България за ценностно неприемливо. Представителите на НПО тогава замълчават или поемат ролята на „мислещи по държавнически“ експерти, които формират „правилното обществено мнение“, вместо да бъдат негов глас. Това разбиране за гражданско общество налага на гражданите ролята на мълчаливо протестиращи избиратели, а не на активни участници в гражданския и политическия живот.

4. Въздействие

Най-общо казано, въздействието на гражданското общество върху развитието на България се оценява нееднозначно. Ролята на НПО за утвърждаването на ГО досега е по-скоро в изграждането на среда за гражданско участие в управлението, отколкото в прилагането му на практика. НПО имат съществен принос в създаването на модерна законодателна среда, особено относно социалното развитие, децентрализацията, достъпа до информация и др. Налице са и случаи на въздействие на НПО върху прилагането на политиките, въпреки че малко организации упражняват граждански натиск за тяхната промяна.

Секторът има незадоволително влияние върху ежедневните проблеми на мнозинството от гражданите. Голяма част от НПО в България са фокусирали своите усилия преди всичко в преодоляване-

то на неравнопоставеността на уязвимите групи. Повишеното внимание към отделни уязвими групи обаче изглежда на хората необосновано, защото мнозинството от тях се чувстват зубещи или по-точно неспечелили от прехода.

Може би най-големият недостатък на третия сектор е неумението му да овласти чрез своите ресурси обикновените граждани и местните общности. Малко са организациите, които делегират решенията за своите дейности на местните общности. Докато НПО очакват ресурси и правомощия от държавата и местната власт, те правят малко, за да овластят своите целеви групи в общността. Участието на гражданите се свежда до ролята на пасивни получатели на подкрепата.

Въздействието на ГО върху поведението на едрия бизнес е ограничено. Голяма част от хората се страхуват да търсят отговорност от фирмите за нарушаване на техните права и неизпълнение на задълженията. Активността на синдикатите е повече фокусирана върху преговори с правителството и натиск за общи социални политики, отколкото върху защитата на трудовите права в частните компании.

Заклучение

По-горе са описани само част от изводите, направени в резултат на изследванията и консултациите, включени в проекта „Индекс на гражданското общество в България“. На базата на проучванията и регионалните срещи бяха изведени както множество специфични силни и слаби страни на гражданското общество, така и тенденции за развитието му. Регионалните консултации дадоха възможност на много представители на местни НПО да споделят своята загриженост относно бъдещата си дейност и респективно намиране на финансиране. В тази връзка голямо внимание по време на регионалните срещи беше отделено на споделяне и формулиране на стратегии за действие на гражданските организации.

Независимо от съществуването на някои неминуеми проблеми гражданското общество в България има своята институционална основа, стъпва на утвърдени ценности и вярвания и твърди, че постига определено въздействие. Проблемът, който най-често се споменава, когато стане дума за гражданско общество, е свързан с намирането на финансови ресурси след оттеглянето на настоящите донори (при приемането на страната в ЕС). Логично беше този проблем да се обсъжда на националната конференция по индекса. В резултат от дискусиата беше сформирана работна група, която да оформи законопроект, позволяващ заделянето на 1% от доходите на гражданите в полза на избрани от тях НПО. Други важни препоръки, които си струва да бъдат споменати, са: въвличането на обикновени граждани в граждански дейности, завръщане към традиционните български ценности и дейности и насърчаване на пряката демокрация. Силните и слабите страни, както и отправените препоръки са подробно описани в IV и V глава на настоящия доклад.

Въведение

Този документ представя резултатите от измерването на Индекса на гражданското общество в България, осъществено от декември 2003 до март 2005 г. от сдружение „Болкан Асист“ като част от международния проект по измерване на индекса, координиран от СИВИКУС и реализиран понастоящем в повече от 60 страни по света.

Както вече беше споменато, Индексът на гражданското общество е проект за действия и проучвания, насочени към оценяване състоянието на ГО по света. Проектът обвързва проучване с процес на оценка и планиране от страна на участниците в ГО, като основната цел е укрепване на гражданското общество в онези сфери, където са идентифицирани слабости и предизвикателства. Като комбинира едно валидно проучване с широк консултативен процес и съвместни действия, ИГО се опитва да провокира един постоянен дебат относно това как изследванията могат да бъдат използвани в практиката и да повлияят на формирането на политики.

Във всяка страна ИГО се реализира от национална координираща организация, която получава съвети и подкрепа от национална консултативна група (НКГ) и от екипа по индекса към СИВИКУС. Националната координираща организация за България – „Болкан Асист“, събира и обобщава данни и информация за гражданското общество от множество първични и вторични източници. Тази информация се използва от НКГ, която трябва да оцени 72-та показателя, което по своята същност представлява задълбочено оценяване на гражданското общество в България. След това изводите и заключенията от изследванията се обсъждат на национална конференция, където представители на ГО извеждат специфични силни и слаби страни на гражданското общество и формулират препоръки за укрепването му. Международният екип по индекса на СИВИКУС предоставя тренинг, техническа помощ и качествен контрол на координиращата организация по време на реализирането на проекта.

Основните цели на ИГО са: (1) предоставяне на полезна информация и знания за ГО и (2) повишаване на ангажираността на гражданите за укрепване на ГО. Първата цел провокира известно вътрешно напрежение между информацията, специфична за дадена страна, и тази информация, която може да бъде сравнявана в световен мащаб. СИВИКУС се опитва да се справи с този проблем, като адаптира методологията и множеството от повече от 70 показателя към фактори, специфични за повечето страни. И докато „Болкан Асист“ се възползва от това до известна степен, СИВИКУС се придържа към глобалната рамка на проекта.

За „Болкан Асист“ участието в тази инициатива беше възможност да проучи настоящото състояние, перспективите и предизвикателствата пред ГО в България. В същото време вярваме, че проектът предоставя информация за работещите механизми и практики за укрепването на гражданското общество, прилагани в другите страни, реализиращи ИГО.

Структура на публикацията

В глава I „Проектът „Индекс на гражданското общество. Подход и методология“ са подробно представени историята на ИГО, неговата концептуална рамка и изследователска методология².

Глава II – „Гражданското общество в България“, представя историята на гражданското общество в България. В тази глава е описан и начинът, по който се използва терминът ГО в България, както и дефиницията, възприета в рамките на проекта.

Глава III, озаглавена „Анализ на гражданското общество“, е разделена на четири части – Структура, Среда, Ценности и Въздействие, които отговарят на четирите основни измерения на индекса. Резултатите са представени по-скоро като ресурсен материал, след който обикновено следва кратка интерпретация под формата на обобщение.

Глава IV – „Силни и слаби страни на гражданското общество в България“, обобщава идеите, конфликтните моменти и гледните точки, споделени по време на регионалните консултации и на националната конференция, проведена на 10.03.2005 г. в София. Близко 80 участници от НПО, бизнеса и академичните среди имаха възможността да коментират, да критикуват и да допълват изводите, направени в резултат на проучванията по проекта.

В глава V – „Препоръки“, са описани множеството препоръки, отправени по време на националната конференция, както и на други събития по проекта. Те са фокусирани върху конкретни дейности, насочени към укрепването на гражданското общество в България.

Списък на съкращенията

БА	Сдружение „Болкан Асист“
БВП	Брутен вътрешен продукт
ГО	Гражданско общество
ЕС	Европейски съюз
ЗЮЛНЦ	Закон за юридическите лица с нестопанска цел
ИГО	Индекс на гражданското общество
КРП, 2004	Консултации с регионални партньори, Проект ИГО, 2004
МВФ	Международен валутен фонд
НЗОК	Национална здравноосигурителна каса
НКГ	Национална консултативна група
НКО	Национална координираща организация
НПО	Неправителствена организация
ППРП, 2004	Проучване сред представители на регионални партньори, Проект ИГО, 2004
СКФ	Структурен и кохезионен фонд на ЕС
СПБГО, 2004	Социологическо проучване на българското гражданско общество, Проект ИГО, 2004

² Виж също Приложение 3 – Матрица за оценка

I. Проектът „Инедекс на гражданското общество“. Подход

1. История на проекта

Идеята за Индекс на гражданското общество възниква през 1997, когато международната неправителствена организация СИВИКУС – Световен алианс за гражданско участие публикува *Нов граждански атлас*, в който се съдържа профил на гражданското общество в 60 страни по света (СИВИКУС 1997). С цел подобряване на съпоставимостта и качеството на информацията, която се съдържа в Новия граждански атлас, СИВИКУС решават да разработят изчерпателен инструмент за оценка на гражданското общество – Индекс на гражданското общество (Хайнрих/Найду, 2001; Холоуей, 2001). През 1999 Хелмут Анхайер, директор на Центъра за гражданско общество към Училището по икономика в Лондон, изигра изключително важна роля в създаването на концепция за ИГО (Анхайер, 2004). Концепцията беше изпробвана в 14 страни по време на пилотна фаза, стартираше през 2000 и продължила до 2002 г. След приключването на пилотната фаза подходът на проекта беше изчерпателно оценен и подобрен. В настоящата фаза на реализация (2003–2005) проектът се изпълнява в повече от 50 страни по света (виж таблица I.1).

Таблица I.1: Страни, участващи в реализирането на ИГО, ФАЗА 2003–2005³

1. Аржентина	16. Източен Тимур	31. Италия	46. Румъния
2. Армения	17. Еквадор	32. Ямайка	47. Русия
3. Австралия	18. Египет	33. Ливан	48. Шотландия
4. Азербайджан	19. Англия	34. Македония	49. Сърбия
5. Бангладеш	20. Етиопия	35. Малави	50. Сиера Леоне
6. Боливия	21. Фиджи	36. о. Мавриций	51. Словения
7. Босна и Херцеговина	22. Гамбия	37. Мексико	52. Южна Каролина (САЩ)
8. България	23. Грузия	38. Монголия	53. Южна Корея
9. Буркина фасо	24. Германия	39. Мозамбик	54. Тайван
10. Китай	25. Гана	40. Непал	55. Турция
11. Колумбия	26. Гватемала	41. Нигерия	56. Уганда
12. Коста Рика	27. Хондурас	42. Северна Ирландия	57. Украйна
13. Хърватия	28. Хонконг	43. Палестина	58. Уругвай
14. Кипър	29. Индия (Ориса)	44. Полша	59. Узбекистан
15. Република Чехия	30. Индонезия	45. Порто Рико (САЩ)	60. Уелс

³ Списъкът включва както независими държави, така и групи територии, на които се осъществява проектът.

Проектът беше осъществен в България от декември 2003 г. до март 2005 г. от сдружение „Болкан Асист“ (БА). БА кандидатства за този проект с ясното съзнание, че досега в България няма подобно глобално изследване на гражданското общество, което ще приключи както с доклад, така и с набелязани стъпки и инициативи за преодоляване на слабостите, идентифицирани в резултат на проекта. Освен това ИГО е изцяло в синхрон с мисията на сдружение „Болкан Асист“ да стимулира и да подкрепя гражданското участие, като проучва и прилага нови практики и подходи и работи за усъвършенстване на законодателството по отношение на гражданското участие и добротото управление.

През май 2003 кандидатурата на „Болкан Асист“ да реализира проекта в България беше одобрена от СИВИКУС. През септември 2003 г. Диана Андреева – програмен координатор от БА, участва в обучение в Йоханесбург относно реализацията, а самите дейности по проекта започнаха от ноември същата година.

2. Подход и методология на проекта

Индексът на гражданското общество използва както изчерпателен подход за реализиране на проекта, така и множество изследователски методи. В основата на ИГО стои широкообхватна дефиниция за гражданското общество, която определя цялостното изпълнение на проекта. За да оцени състоянието на гражданското общество по света, ИГО използва четири основни измерения на гражданското общество, а именно структура, среда, ценности и въздействие. Всяко измерение е съставено от множество подизмерения, които от своя страна включват множество отделни показатели. Те всъщност са основата за процеса на набиране на данни, който включва проучване на съществуващите източници, проучване сред населението, консултации с регионални представители на ГО, преглед на медиите и серия от казуси. Показателите са източник на информация за процедурата по поставяне на оценки, която се реализира от националната консултативна група. Проучванията и резултатите от оценката се дискутират от ключови действащи лица в сферата на ГО, чиято задача е да идентифицират специфичните силни и слаби страни и да отправят препоръки за действия с цел укрепване на ГО. Изследователският подход на проекта, концептуалната му рамка и методологията за изследване и оценка са детайлно описани в останалата част на глава I.⁴

2.1 Концептуална рамка

Как да се дефинира гражданското общество

Очевидно концепцията за гражданското общество е в сърцевината на концептуалната рамка на ИГО. СИВИКУС определя гражданското общество като пространството между семейството, държавата и пазара, където хората се сдружават, за да утвърждават своите интереси (СИВИКУС, 2003). За разлика от повечето други концепции за гражданското общество ИГО има две особено интересни черти. Първо, той се опитва да отиде отвъд обичайния фокус върху официални и институционализирани НПО и да обхване също така неформални коалиции и групи. Второ, докато гражданското общество обикновено бива възприемано като област, в която доминират позитивни дейности и ценности, СИВИКУС се опитва да включи в оценяването и негативните прояви на гражданското общество. С други думи, концепцията покрива не само организациите, свързани с благотворителност, и екологичните организации, но и групи от рода на скинхедс или агресивни

⁴ За по-детайлно описание на подхода на ИГО виж Хайнрих (2004)

групи от спортни фенове. ИГО оценява не само степента, в която гражданските организации подкрепят демокрацията и толерантността, но и степента, до която те самите са нетолерантни или дори прибягващи до насилие.

Как да се концептуализира състоянието на гражданското общество

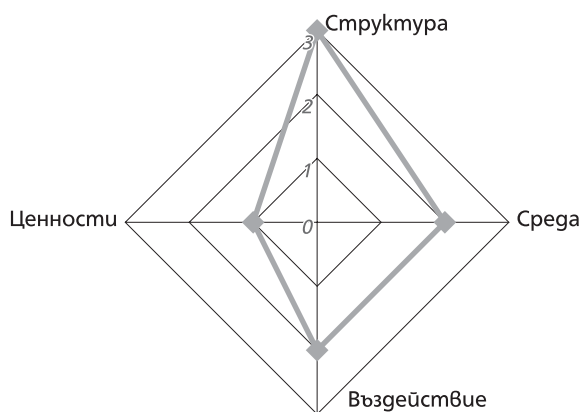
За да оцени състоянието на гражданското общество, ИГО се фокусира около 4 основни измерения:

- **Структура** на гражданското общество (например брой членове, размер на благотворителност и доброволчество, брой и характеристики на организации шанки, инфраструктура на гражданското общество, човешки и финансови ресурси)
- Външна **среда**, в която гражданското общество съществува и функционира (например законодателен, политически, културен и икономически контекст, връзки на гражданското общество с държавата и с частния сектор)
- **Ценности**, практикувани и насърчавани в рамките на гражданското общество (например демокрация, толерантност или опазване на околната среда)
- **Въздействие** на дейностите, осъществявани от действащите лица в сферата на ГО (например въздействие върху обществената политика, овластяване на гражданите и т. н.).

Всяко от тези измерения се разделя на множество от подизмерения, които от своя страна включват общо 72 показателя.⁵ Тези показатели са в основата на ИГО и формират същността на данните, представени в доклада. Рамката „показател – подизмерение – измерение“ обуславя целия процес на набиране на данни, писането на изследователския доклад, оценката на НКГ и представянцията на националната конференция. Тя е използвана също така за структурирането на настоящата публикация.

Диамант на гражданското общество

Схема I.1.1

За да визуализира резултатите на четирите измерения, ИГО използва инструмента Диамант на гражданското общество⁶ (виж за пример фигура I.2.1). Диамантът на гражданското общество със своите четири оси нагледно обобщава силните и слабите страни на гражданското общество. Диаграмата е резултат от поставяне на индивидуални оценки на показателите, които от своя страна са осреднени в оценки на подизмеренията, а оценките на подизмеренията са осреднени до оценки на измеренията. Тъй като диамантът успява да улови същността на гражданското общество в неговите четири измерения, той може да бъде една полезна начална точка за интерпретации и дискусии относно това как изглежда гражданското общество в дадена страна. Освен това,

⁵ Виж приложение 3.

⁶ Диамантът на ГО е разработен за СИВИКУС от Хелмут Анхайер (виж Анхайер 2004).

след като диамантът не сумира резултатите от четирите измерения в една-единствена оценка, той не може и не би трябвало да се използва за целите на класирането на страните – участнички в проекта, в зависимост от оценките на отделните измерения. Един подобен подход се счита за неприемлив за оценяване на граждански общества с толкова многоаспектни измерения, различни контексти, фактори и действащи лица. Освен това диамантът отразява гражданското общество само в определен времеви момент, следователно му липсва динамична перспектива. Все пак, ако се прилага във времето, той може да очертае развитието на ГО във времето, както и да послужи за сравняване на гражданските общества в отделните страни (Анхайер, 2004).

2.2 Методология на проекта

Тази част описва методите, използвани за събиране и обобщаване на данни, използвани от проекта ИГО.

2.2.1 Събиране на данни. ИГО отчита, че за да бъде направено валидно и задълбочено оценяване на гражданското общество, трябва да бъдат взети под внимание множество гледни точки – вътрешна, външна, гледната точка на регионални представители на ГО, както и информация от множество източници на местно, регионално и национално ниво. В тази връзка ИГО включва следните изследователски методи: (1) преглед на съществуващата информация, (2) консултации с регионални представители на ГО, (3) проучване сред населението, (4) преглед на медиите и (5) откриване на непубликувани данни.

Смята се, че именно комбинацията от различни методи е важна както за натрупването на точна и полезна информация, така и за отчитането на спецификите на гражданското общество в различни райони – например селски и градски. Освен това ИГО се опитва да използва всички налични средства за информация, за да се избегне преоткриването на изследователски методи и загубата на финансови ресурси, които по принцип не са достатъчни. На последно място, изследователската методология е така замислена, че да насърчава научаването и да стимулира действия от страна на част от участниците. Освен за целите на националната конференция процесът на събиране на данни спомага за повишаване нивото на информираност и познания. Това се постига например чрез подходи, базирани на групова работа, които карат участниците в процеса да погледнат на себе си като на част от една по-голяма картина, да мислят отвъд техния организационен контекст, да разсъждават по един стратегически начин относно връзките вътре в гражданското общество и относно връзките на ГО с обществото като цяло, да определят основните силни и слаби страни и да оценяват колективни потребности. Важно е да се отбележи, че ИГО по-скоро дава цялостна оценка на ГО, отколкото задълбочено да очертава различните активни лица, институции и организации, които работят в него. Все пак индексът определя взаимоотношенията вътре в ГО и между ГО и обществото като цяло и идентифицира основни действащи лица в сферата на ГО във връзка с някои от показателите по отделните измерения.

Поради някои финансови съображения в България не бяха приложени всички изследователски методи, предложени от СИВИКУС. Фокусът на изследванията беше поставен върху консултациите с регионални представители на ГО и върху представително социологическо проучване на населението. Методите, приложени в България, са изброени по-долу в реда, в който бяха осъществени:

- Вторични източници: Екипът по индекса започна своята работа с преглед на информация от множество съществуващи изследвания и проекти, свързани с различни аспекти на ГО. Тази информация беше синтезирана и представена в първоначален доклад за състоянието на ГО в България.
- Проучване сред регионални представители на ГО: Беше проведено проучване сред представители на НПО, местното управление, бизнеса, медиите и др. в осем области на страната. Изпратени бяха въпросници на 110 души, а 73 от тях бяха попълнени и върнати обратно.

- Консултации с регионални представители на НПО: Консултациите бяха проведени в 8 области на България с подкрепата на проект „Читалища“ на ПРООН. Около 105 души участваха в консултациите, за да дискутират резултатите от проучването и други теми, свързани с ГО.
- Представително проучване сред населението: Беше направено проучване сред 1000 български граждани. Въпросите касаеха тяхното участие в НПО, средствата, които отделят за благотворителност, доброволчество, мнението им относно ролята на гражданските организации и др.
- Презлед на медиите: Две медии – един национален и един регионален вестник, бяха мониторирали за период от три месеца относно това доколко и по какъв начин отразяват дейности на ГО. Тази информация обаче беше използвана само до известна степен за целите на националния доклад, тъй като не беше достатъчно изчерпателна.⁷

2.2.2 Обобщаване на данните. Различните източници на данни бяха натрупани и обобщени от екипа по индекса в доклад, който беше структуриран на базата на показателите, подизмеренията и измеренията на индекса. Този доклад представлява базата за поставяне на оценки, осъществено от НКГ. Оценките са от 0 до 3, като 0 е най-ниската възможна оценка, а 3 – най-високата. Оценяването на всеки показател се прави на базата на кратко описание и качествена скала на оценките от 0 до 3.⁸ Тази дейност на НКГ следва модела на Джеферсън, наречен граждански съд (Център „Джеферсън“, 2002), в който гражданите се събират, за да обсъждат обществени въпроси и да вземат решения, като се опират на предварително представена информация. Ролята на НКГ е да постави оценки (подобно на поставяне на присъда) на всеки показател, на базата на доказателства (данни), представени в първия вариант на националния доклад.

В България оценяването се извърши по следния начин: Първо, всеки от членовете на НКГ постави индивидуална оценка. После беше изчислено средно аритметично от оценките на всички членове на групата. Чрез осредняване бяха получени и оценките по отделните подизмерения и измерения. Оценките на четирите измерения (структура, среда, ценности и въздействие) формираха Диаманта на ГО за България. След това НКГ отдели известно време, за да обсъди формата на диаманта, както и причинни връзки между оценките на отделните измерения.⁹

2.3 Обвързване на изследванията с действия

Както беше споменато и преди, ИГО не е точно академичен изследователски проект. След като целта му е да въвлече представителите на ГО в един изследователски процес, да иницира дискусия за ГО и евентуално да помогне за укрепване му, той по-скоро попада в категорията на изследователски инициативи, провокиращи активност.

Един от най-големите ни успехи при реализирането на проекта беше въвлечането на 20 експерти в сферата на ГО, които активно подпомагаха нашата дейност още от самото ѝ начало. Четиринадесет от тях бяха членове на НКГ, която имаше много важни отговорности, например одобряване на дефиницията за ГО и на концептуалната рамка на проекта, предложени от СИВИКУС, подпомагане идентифицирането на области, в които да се проведат консултации с регионални представители на ГО, и оценка на показателите на индекса за България. Другите 6 експерти формираха т.нар. обществен съвет, който допринасяше с предложения и идеи за дейности по проекта и популяризираше значението на ИГО за развитието на ГО в България.

Друг интерактивен елемент в ИГО бяха 8-те консултации с регионални представители на ГО, в

⁷ За повече информация относно презледа на медиите виж Приложение 2

⁸ Виж Приложение 3

⁹ Виж глава VII

които участваха 105 души. Консултациите бяха проведени във Видин, Плевен, Шумен, Благоевград, Кърджали, Враца, Бургас и Стара Загора. Целта на регионалните срещи беше да съберат на едно място възможно най-широк кръг представители на граждански организации, както и представители на местните власти, бизнеса, университетите и донорските агенции. Участниците в срещите обсъждаха своите позиции относно българското ГО, своите собствени граждански инициативи и практики, и най-важното – мнението си за силните и слабите страни на ГО.

Последно, в края на проекта беше проведена едnodневна национална конференция. Целите на конференцията бяха: 1) да подложи на дискусия националния доклад и Диаманта на ГО на България 2) да изгради едно общо разбиране за състоянието на ГО и 3) да формулира предложения и инициативи за преодоляване на слабостите на ГО, идентифицирани в резултат на проекта.

В съответствие с целите диамантът на ГО и основните изводи от изследванията бяха представени на конференцията в София. Участниците имаха възможността да дискутират горните 3 теми в 4 малки групи и да отправят предложения за преодоляване на слабостите в българското ГО.

2.4 Резултати от проекта

Реализирането на ИГО в България доведе до следните продукти и резултати:

- Изчерпателен национален доклад за състоянието на ГО
- Списък от важни препоръки и предложения за укрепване на ГО
- Изградена добре структурирана работна група, която да разработва законопроект, позволяващ прехвърлянето на 1% от личните данъци на определено НПО
- Широко медийно отразяване на дейностите по проекта както на национално, така и на регионално ниво
- Консултации с повече от 100 представители на ГО с цел дискутиране на състоянието му в България

II. Гражданското общество в България

1. Характеристики на гражданското общество в България

Гражданското общество често бива описвано като път за взаимодействие в политическите и социалните споразумения, като третата сила, чрез която традиционната йерархия на държавата и поданика може да бъде развенчана. Терминът се използва като че ли с още по-голяма високостепенност от политолози, като те целят да обхванат всички онези елементи на обществото и всички онези споразумения в рамките на обществото, които съществуват отвъд досега на държавата. Сега обаче най-разпространеното разбиране за гражданското общество е като за

Схема II.1: Информация за страната¹⁰

Територия на страната:	110 910 кв. км
Население:	7 500 000
Гъстота на населението:	70,3
Население под 15 години:	14,4%
Градско население:	69,8%
Форма на управление:	Парламентарна демокрация
Рейтинг за свобода:	Свободна
Места в парламента, заети от жени:	26,3
Език:	Български
Етноси:	Българи (83,6%), турци (9,5%), роми (4,6%), грузи (2,3%)
Религия:	Източноправославна (83,8%), Мюсюлманска (12,1%), грузи (4,1%)
ИЧР, резултат и класиране:	0,796, 56-ти по рег
БВП на глава от населението:	7130
Ниво на безработица:	14,3%

поощрител на множество политически и социални цели. Казано накратко, гражданското общество се заражда спонтанно, за да обхване всичко онова, което не е държавата, и за да представлява множество демократични по своята същност ценности.¹¹ Все пак този проект се опитва по-скоро емпирично да оцени степента, до която гражданското общество действително представлява и насърчава тези ценности.

Гражданското общество в България има дълга история, започваща от ранния XIX век. Първите български граждански образувания възникват още в периода преди Възраждането. Всъщност те се зараждат в Румъния и имат културно-просветни цели. Такава е например създадената през 1824–1825 г. в Букурещ Българска книгоиздателска ефория. Най-разпространената форма на граждански организации през Възраждането са читалищата, като първите три възникват през 1856 г. – в Шумен, Лом и Свищов, а само за 14 години техният брой достига 131.

След Освобождението развитието и обособяването на гражданския сектор продължава. През 1933 г. е приет Закон за регламентиране дейността на фондациите. Има и раздел в статистическите годишници на Царство България, третиращ общественото организиране и подпомагане на различни граждански сдружения. През 1942 г. там са посочени 147 граждански сдружения, от които

¹⁰ Източници: Световна книга с факти, 2004, Доклад за човешкото развитие, Freedom House и български Национален статистически институт

¹¹ Трифонова, Е. Гражданското общество— основен елемент на духа на времето след студентската война, 2001.

професионални съюзи – 47, културно-просветни сдружества – 43, благотворителни сдружества и съюзи – 15, научни сдружества и съюзи – 12, сдружества и съюзи за физическо възстановяване – 17, други обединения – 18. Сравнително големият брой професионални съюзи говори за наличието на осъзнати групи и професионални интереси. На свой ред културно-просветните сдружества отстояват правото на всеки човек на образование. С други думи, гражданското общество в България се е развивало както по посока на отстояване на частен интерес, така и от позициите на налагане на „обществено благо“.¹²

Това наблюдение се потвърждава и когато става дума за развитието на гражданското общество в България на по-късен етап – през XX век. Стремелът е да бъдат задоволени потребностите на определена общност, а не на отделни дискриминирани групи, нито някакви глобални потребности, както това често става по света. Първата структурирана гражданска проява в годините на социалистическия режим са организирани протести от края на 80-те години на русенци срещу обзаяването на града. Оттам, от Русе, тръгва цялата изключително богата местна плетеница на граждански организации и инициативи.

В началото и средата на 90-те години основният стимул за гражданските форми на участие в България бе да се избягват търкания в общуването между граждани и общинска власт. От това усилие например се появи институцията омбудсман в края на десетилетието. В последните години основен стимул за събиране на наличния човешки ресурс е производството на проекти за развитие и намирането на финансиране за тяхното осъществяване¹³.

2. Дефиниция на гражданското общество в настоящото проучване

Дефинициите за гражданското общество са много и разнообразни. Както теоретичното определение обаче, така и действителните аспекти на гражданското общество се различават в значителна степен в отделните части на света. Поради своя глобален обхват и амбицията за всеобща приложимост по света проектът „Индекс на гражданското общество“ възприема едно определение за гражданското общество, а именно **„арената извън семейството, управлението и пазара, където хората доброволно се сдружават за утвърждаването на общи интереси“**. Описвайки го като арена, определението набляга на ролята му за осигуряване на публично пространство, в което взаимодействат разнообразни обществени ценностни системи и интереси.

Началото на реализацията на проекта в която и да било страна е свързано с валидирането и приемането на определението за гражданско общество от съответната национална консултативна група. В България това стана по време на първото заседание на групата, проведено на 26.02.2003 г. Дефиницията, предложена от СИВИКУС, беше детайлно обсъдена от гледна точка на валидността ѝ спрямо българския контекст. Основните моменти на дискусията бяха свързани с мястото на арената – дали тя е извън семейството, управлението и пазара или помежду тях. И двете „местоположения“ на гражданското общество имаха резон, тъй като човек се сдружава с цел постигане на общи интереси някъде извън другите три сфери, но същевременно помежду тях. Независимо от езиковите спорове дефиницията не влизаше в конфликт с нагласите и експертните познания на членовете на националната консултативна група и беше приета с единствената разлика от оригиналното определение, че гражданското общество е арената **посредствено** сдружаваща, пазара и семейството, където хората се сдружават, за да утвърждават общи интереси.

¹² ПРООН, Доклад за човешкото развитие, 2001 г.

¹³ Център за либерални стратегии, публикация за формирането на гражданското общество в България, 2004.
<http://www.cls-sofia.org/publications/index-en.htm>

Особено внимание беше отделено на факта, че определението не визира само формалните граждански организации, а, напротив, включва и неформалните групи и сдружения, възникващи спонтанно и свързани със задоволяването на определени нужди и потребности. Нееднократно беше подчертавано, че неправителствените организации са само част от гражданското общество, а не го изчерпват. Реализирайки по-голяма част от проучванията, включени в методологията, проектът „Индекс на гражданското общество“ в България се опита да обхване не само неправителствените организации, но и неформалните групи и сдружения и обикновените граждани, изследвайки техните граждански практики и нагласи. За жалост много често (по данни от регионалните консултации и прегледа на медиите) гражданското общество в България се свързва най-често с дейността на неправителствените организации. А неправителствените организации не срещат доверието на обикновените граждани, тъй като техните програми и приоритети в повечето случаи не отразяват непосредствените потребности на хората.

По време на първата среща на националната консултативна група бяха обсъдени и приети **видовете организации и институции** в сферата на гражданското общество в България. Отправна точка за дискусията беше списъкът с категории граждански организации, който CIVICUS предлага. От този списък бяха подбрани или добавени характерните за българския контекст организации:

Таблица II.2: Категории граждански организации

Категории:	
1	Религиозни организации
2	Организации, занимаващи се със застъпничество (например граждански дейности, социална справедливост, човешки права, защита интересите на потребителски групи)
3	Граждански организации, предоставящи услуги (1. на общини и региони; 2. в сферата на здравеопазването, социалните услуги и др.)
4	Организации, предлагащи обучение и изследвания (например инкубатори на идеи, ресурсни центрове, организации, свързани с обществено образование)
5	Медии
6	Организации, занимаващи се с проблемите на равнопоставеността на половете
7	Ученически и младежки организации
8	Организации, работещи по проблемите на децата и младите хора
9	Сдружения на хора в неравностойно положение – бедни, бездомни, обезземлени, емигранти, бежълци
10	Професионални организации (гилдии, браншови организации)
11	Групи или организации на ниво общност (например групи за самопомощ, организации на родители, квартални съвети, читалища)
12	Организации с икономически интереси (търговски съюзи, търговски камари, занаятчийски сдружения, кооперативи, взаимоспомагателна каса и др.)
13	Етнически организации
14	Екологични организации
15	Организации, свързани с изкуство, култура и традиции
16	Организации за спорт и туризъм
17	Дарителски организации
18	Политически партии
19	Мрежи и федерации и коалиции
20	Социални движения (например движение за мир)
21	Организации, занимаващи се с приложни изследвания, иновации и информация

3. Карта на гражданското общество в България

Как изглежда гражданското общество в България? Какви са взаимоотношенията му с по-широките социални фактори в страната? За да изследва тези теми, НКГ реализира два анализа и създаде карти на най-важните фактори в страната. На базата на подход, използващ широко участие на присъстващите, тези анализи целяха да онагледят основните сили в гражданското общество и в обществото като цяло и съответно да проучат взаимоотношенията между тях.

Националната консултативна група създаде карта на българското общество и на ГО в България, като използва цветни карти, маркери и пинборд. Тяната задача беше да идентифицират и да анализират връзките и взаимоотношенията между различни социални групи, както и взаимоотношенията между ГО и други външни институции.

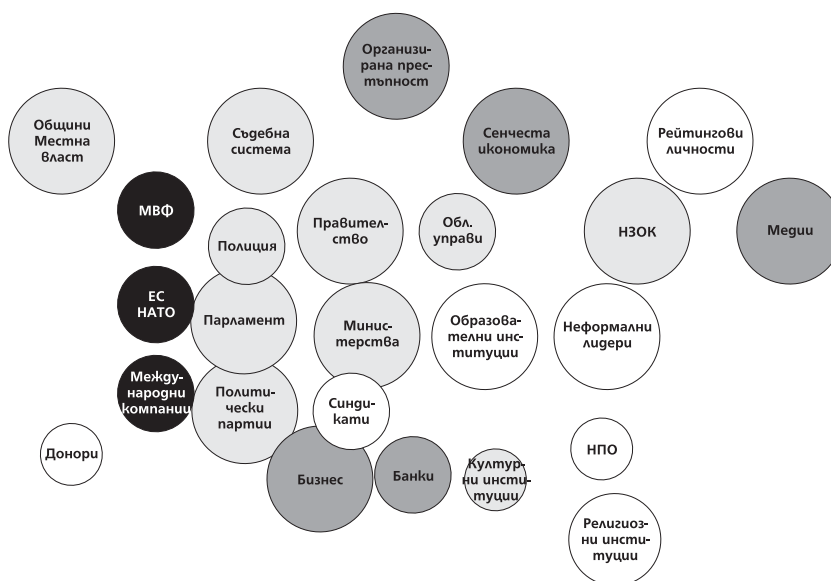
Упражнението включваше двустъпков процес:

- 1) Идентификация и анализ на основните действащи лица и властови взаимоотношения в обществото.
- 2) Очертаване на различни сили/действащи лица в гражданското общество.

Анализът на социалните сили, проведен от националната консултативна група, доведе до създаването на следната карта на обществото като цяло:

Карта на социалните фактори¹⁴

Схема II.3

Картата показва, че най-влиятелните фактори в българското общество са в сферата на държавата; интересното тук е, че сред тях като много влиятелни са посочени местните власти. Фактори като парламента, политическите партии и централното управление също са споменати сред най-влиятелните в сферата на държавата. Повечето от силите в сферата на пазара имат значителна власт според членовете на НКГ. Организираната престъпност и сенчестата икономика са поставени близо до съдебната система и по-далеч от законния бизнес. Членовете на консултатив-

¹⁴ Легенда: Светлосив кръг – социални сили в сферата на държавата; бял – в сферата на гражданското общество; тъмносив – в сферата на бизнеса; черен – международни институции, които имат влияние в България
Голям кръг – голямо влияние на съответната сила; среден – средно влияние; малък – малко влияние

ната група решиха, че някои институции трябва да бъдат отразени на картата независимо от това, че са международни по своя характер. Това са ЕС, МВФ, НАТО и някои международни компании. Те бяха поставени близо до основните фактори в сферата на тържавното управление.

Някои рейтингови личности и неформални лидери бяха споменати като най-важни действащи лица в сферата на ГО. Разбира се, НПО също намериха място на картата, но бяха отдалечени от основните фактори и влиянието им беше определено като умерено.

Не бяха идентифицирани антагонистични или враждебни отношения между социалните фактори в България.

Във втората част на упражнението бяха идентифицирани следните по-влиятелни граждански организации в България:

Поради липса на време основните фактори в сферата на ГО (в нашия случай само НПО) бяха само изброени, без да се анализират взаимоотношенията между тях:

- Фондация „13 века България“
- Фондация „Достъп до информация“:
- „Анимус“
- Сдружение „Болкан Асист“
- БИБА
- Фондация „Природа на заем“
- Български хелзинкски комитет
- Българско дружество за защита на птиците
- БАРДА
- Български център за нестопанско право
- Българска медийна коалиция
- Български червен кръст
- CARE Bulgaria
- Център за изследване на демокрацията
- Център за икономическо развитие
- Център за европейско право
- Център за независим живот
- Център за либерални стратегии
- Център за социални практики
- Стопанска камара и Търговско-промишлена палата
- Дружество „Гражданин“
- Читалища
- Фондация за развитие на предприемачеството
- Фондация „Свободна и демократична България“
- Фондация „Бъдеще за България“
- Институт за стопанска икономика
- Институт за регионално и международно развитие
- Фондация за реформа в местното самоуправление
- „Мати България“
- Национално сдружение на общините в Република България
- Фондация „Ресурсен център на НПО“
- Институт „Отворено общество“
- Фондация „Партньори – България“

- Фондация „С.Е.Г.А“
- SOS Детски селища – България
- Фондация „Помощ за благотворителността в България“
- Национален комитет „Васил Левски“
- Женски алианс за развитие (ЖАР)

Изброените организации бяха резултат от „мозъчна атака“ на членовете на НКГ. Най-силните сред тях бяха посочени в началото на упражнението; трябва да се има предвид, че влияние върху процеса оказаха категориите граждански организации, предложени от СИВИКУС, които бяха разгледани непосредствено преди брейнсторминга. Все пак членовете на НКГ се постараха да споменат повечето от наистина важните граждански организации в България.

Първата среща на НКГ в България беше съчетана с първото събиране на обществения съвет по проекта. Срещата може да се определи като успешна, тъй като участниците изпълниха своите задачи, т.е. обсъдиха и приеха дефиницията на ГО, концептуалната рамка на проекта и категориите граждански организации, с което дадоха възможност на „Болкан Асист“ да стартира конкретни изследователски дейности. Разбира се, другият важен резултат беше въвличането и ангажирането на голяма група от значими личности в сферата на ГО като членове на НКГ и обществения съвет.

III. Анализ на гражданското общество

В тази глава са представени по-голямата част от информацията и данните, събрани в процеса на реализация на проекта. Анализът е структуриран около отделните показатели, подизмерения и измерения на индекса. Главата е разделена на четири части, съответстващи на четирите измерения на ГО – **структура, среда, ценности и въздействие**. В началото на всяка част има схема, в която са посочени оценките на всяко от подизмеренията, формиращи съответното измерение (скалата за оценки е от 0 до 3). След това подробно са описани направените изводи за всяко подизмерение и е показана таблица с оценките на показателите във всяко подизмерение.¹⁵

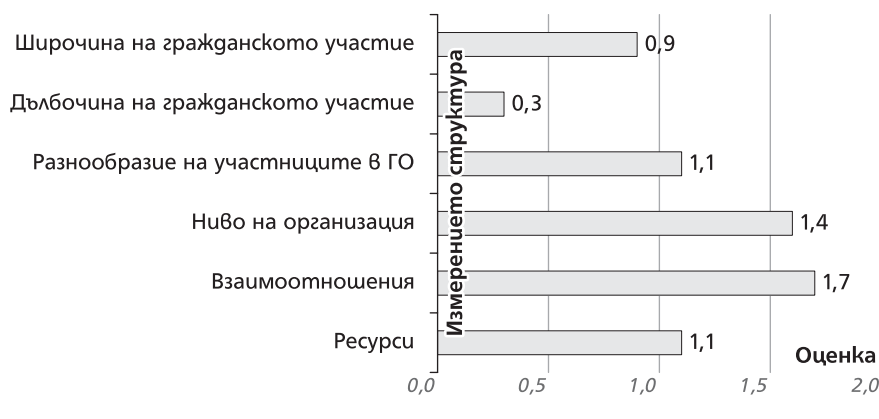
1. Структура

Измерението структура описва и оценява размера, силата и жизнеспособността на ГО от гледна точка на човешки, организационни и финансови ресурси. Оценката на измерението е 1,1, което говори за относително малко ГО.

Схемата по-долу показва оценките на 6-те подизмерения в измерението **структура**: широчина на гражданското участие; дълбочина на гражданското участие; разнообразие в рамките на гражданското общество; ниво на организация; взаимоотношения и ресурси.

**Оценки на отделните подизмерения
в измерението структура**

Схема III.1

¹⁵ За по-добро разбиране на оценките на отделните показатели виж Приложение 2 – Матрица за оценка

1.1 Широчина на гражданското участие

Широчината на гражданско участие оценява степенята на гражданско участие в гражданското общество. Оценката на това подизмерение е 0,9.

Таблица III.1.1: Показатели, оценяващи широчината на гражданското участие

№	Показатели	Оценка
1.1.1	Непартийни политически действия	1,0
1.1.2	Дарения за благотворителност	1,3
1.1.3	Членство в организации на ГО	0,4
1.1.4	Доброволна работа	0,6
1.1.5	Колективни обществени действия	1,0

1.1.1 Непартийни политически действия. Социологическо проучване на българското гражданско общество 2004 (СПБГО, 2004) измери степенята, до която българите участват в някои разпространени форми на непартийни политически действия, включително подписване на петиции (9,7%), участие в срещи за решаване на проблем в квартала или махалата (9,3%) и информиране на полицията по повод на нередност или престъпление (7,4%). В допълнение към това около 1/3 от гражданите са извършвали някакви непартийни политически дейности за промяна на правила, закони или политики, например отправяли са препоръка към властите, участвали са в проекти или дейности на НПО или са споделяли пред медиите личното си мнение за обществени проблеми или конфликти.

Независимо от не особено активната гражданска позиция хората биха искали да бъдат чути по важни за обществото проблеми, например чрез референдуми по участието на България в иракската криза (над 62%), за затварянето реактори на атомната електроцентраля (над 70%), за изборната система (52%) и др. Особено високи са очакванията за участие във вземането на решения на местно равнище.

1.1.2 Дарения за благотворителност. През последните 12 месеца парични дарения и дарения в натура са правили около 1/4 от хората (СПБГО, 2004).

Дарителството е разпространено предимно сред групите с добър материален статус и социални възможности. Даренията в пари и натура се срещат най-често сред живеещите в големите градове, хората на средна възраст, със собствен бизнес, с по-добри доходи и по-високо образование. Жените даряват много по-често от мъжете (33,7% срещу 19,4%).

Независимо от сравнително ниското дарителско ниво участниците в консултациите с регионални НПО определяха дарителството (или по-скоро дарителските традиции) като една от силните страни на ГО. За жалост обаче това са позабравени ценности, които не се практикуват в момента и е нужно да бъдат възстановени. Беше изтъкнато, че е необходима ясна институционална и законова среда, която да насърчава дарителството в България.

1.1.3 Членство в организации на гражданското общество. Според СПБГО, 2004, едва 1/4 от гражданите са участвали в дейност на някоя НПО през последните 12 месеца и по-малко от 25% от гражданите са членове на гражданска организация. Интересното е, че този процент е дори по-малък от процента на хората, ангажирани с непартийни политически дейности извън гражданските организации.

Най-високо участие регистрират синдикатите и дарителските организации, но също с твърде

ниски стойности (около 8%). Все пак трябва да се има предвид, че дейността на синдикатите е свързана с теми от рода на условия за работа и заплати.

Една от основните причини за ниското организационно участие е неспособността на НПО да отговори на ежедневните проблеми на хората (виж глава „Въздействие“). НПО се развива като доставчици на услуги или като консултанти на властите, но не и като граждански организации.

Друга причина за ниското участие е, че НПО не успява да преодолеят традиционния български индивидуализъм, подхранен от прагматизма и ценностния вакуум на прехода.

1.1.4 Доброволна работа. Резултатите от СПБГО, 2004, показват, че около половината от гражданите са помагали на свои съседи през последните 12 месеца, а около 45% – на болни, възрастни или деца на улицата. Други 15% от анкетираните са помагали на деца в училище чрез доброволен труд.

1.1.5 Колективни обществени действия. Според СПБГО, 2004, през последните 12 месеца около 1/4 от гражданите на квартал/град/село са се събирали самостоятелно за колективни обществени действия в обща полза. Най-често това са дейности, свързани с озеленяване или поддържане на местната инфраструктура. Често тези дейности са под шапката на домсъветите – неформална гражданска организация, която решава проблеми, взема решения, организира колективни действия.

Колективните обществени действия са белязани от липсата на самоинициатива и признати местни лидери. Битуват деструктивен индивидуализъм и патерналистични стереотипи, според които „по-важно е да е чисто в къщата, а не пред нея“, „това е работа на общината“ и т.н.¹⁶ Липсват работещи механизми и достатъчно висок интерес от страна на местните власти за мобилизиране на малките местни общности в обща полза. Налице са спорадични и кампанийни прояви от типа на пролетно почистване.

Има отделни добри практики и проекти за мобилизиране на участието в малките (квартални) общности. Проектът на „Болкан Асист“ за организиране и подкрепа на домсъветите например среща голям интерес¹⁷. Идеята за проекта е провокирана от жители на софийски райони, които са достигнали до убеждението, че условията на живот могат да бъдат подобрени с тяхното лично участие. Проектът насърчава активността на гражданите от два конкретни района за решаване на общите проблеми, свързани с условията им на живот в партньорство с местната власт. В рамките на проекта са създадени две организации от домоуправители и активни граждани, чиято основна цел е разрешаване на важни проблеми от жилищната среда.

Полезни могат да бъдат и читалищата, които са традиционни общностни организации, които се ползват с доверие от страна на гражданите.

Случайни инциденти, които докосват важни обществени проблеми, могат също да бъдат причина за колективни обществени действия:

- В края на 2004 г., след като ТИР аварира и уби двама пешеходци в Княжево, започна протестна кампания на гражданите на този Софийски квартал срещу преминаването на ТИР-ове през столицата. Граждански протести избухнаха и в с. Мало Бучино, след като Столичната община взе решение да отбие пътя на тежките камиони и ТИР-ове оттам. Протестиращите не са били организирани от никого, не са получавали консултации, нито финансова подкрепа за действията си. Те просто са реагирали спонтанно на инцидента.

¹⁶ Виж Доклад за човешкото развитие, ПРООН, 2001, „От индивидуи към граждани.“

¹⁷ Виж www.balkanassist.bg

- В началото на 2005 г. започна протест на гражданите от кв. Сухогол за прекратяване на дейността на тамошното сметище. Протестът стартира след изтичането на договорения срок за закриване на сметището между кмета на София Стефан Софиянски и инициативен комитет от Сухогол. В протеста са участвали между 50 и 100 души (според отговорите на анкетираниите граждани), предимно майки с деца. Протестиращите не са получавали консултации или финансиране, а най-често информация за протеста се е разпространявала между съседи. На въпроса кой ги е организиран респондентите най-често отговарят „не знам“; друг много често срещан отговор е „един адвокат“. „Един адвокат“ е набеждаван за организатор и на гражданските събития в Княжево. Тоест необходимите за един инициатор на подобни събития отговорност, организираност и авторитет най-често се приписват на непознат, но той трябва да е образован и с добър социален статус.

1.2 Дълбочина на гражданското участие

Ако широчината на гражданското участие измерва степената на гражданско участие, то дълбочината на гражданското участие се занимава с количествени параметри – *колко* дават хората за благотворителност; *какво е количеството* на тяхната доброволна работа и *в колко* различни организации на гражданското общество членуват.

Оценката на това подизмерение е изключително ниска – 0,3, което е показател за липса на гражданско участие от страна на повечето българи.

Таблица III.1.2: Показатели, оценяващи дълбочината на гражданско участие

№	Показатели	Оценка
1.2.1	Дарения за благотворителност	0
1.2.2	Доброволна работа	0,5
1.2.3	Членство в организации на ГО	0,5

1.2.1 Дарения за благотворителност: Средното годишно дарение възлиза на около 19 лева, което представлява около 0,5% от средната годишна заплата в България. Най-често дарители са хора със собствен бизнес или лица, които са участвали в дейностите на организацията, получила дарение.

1.2.2 Доброволна работа: Според СПБГО, 2004, близо 2/3 от гражданите са се ангажирали в доброволни дейности през последните 12 месеца; 17% са участвали доброволно в някаква работа един до два пъти в годината, 8,4% – един път на месец, 6,7% – два-три пъти на месец, и 4,7% – веднъж на седмица. Останалите 67,6% почти никога не са полагали доброволен труд. Проучването показва, че доброволната работа, личните услуги и патронажът са насочени на първо място към съседи и след това към други хора.

1.2.3 Членство в организации на ГО: Процентът на хората, които участват в повече от една гражданска организация, е незначителен, което показва доста ниско ниво на гражданска ангажираност (СПБГО, 2004).

1.3 Разнообразие на участниците в гражданското общество

Подизмерението определя доколко представителна е сферата на гражданското общество и представени ли са в него по равностоен начин всички социални групи. Включва 3 показателя – разнообразие на членството в организациите на гражданското общество, ръководство на организациите

на ГО и разпределение на гражданските организации в страната и по населени места. Оценката на подизмерението е 1.1.

Таблица III.1.3: Показатели, оценяващи разнообразието на участниците в ГО

№	Показатели	Оценка
1.3.1	Представеност на социалните групи сред членовете на НПО	1,2
1.3.2	Представеност на социалните групи сред ръководството на НПО	1,0
1.3.3	Разпределение на НПО	1,1

1.3.1 Представеност на социалните групи сред членовете на НПО. Според проведеното проучване сред представители на регионални партньори (ППРП, 2004) членството в НПО корелира във висока степен със среден и висок социално-икономически статус. По-често в организациите участват хора с по-добро образование, живеещи в големите населени места, на средна възраст; граждани с нисък социално-икономически статус рядко са членове на НПО. Според наблюденията на НПО елитът е слабо представен в НПО. Представителите на местни и регионални НПО смятат, че елитът създава собствени затворени организации, които са най-вече филантропски („Ротари“ клубове, дамски бизнес клубове и т.н.). Тези организации най-често са затворени общества и мотивацията за членуване в тях обикновено е свързана с желанието на хората, които определят себе си като успяващи, да се изявяват като част от елита.

Според СПБГО, 2004, има три социални групи, които са особено слабо представени в организациите на гражданското общество. Това са групата на „селското население“, групата на „бедните хора“ и групата на „религиозните малцинства“ (в България религиозните малцинства са мюсюлмани, евреи, арменци и протестанти). Жените са равностойно представени в структурите на организациите.

Възникването на НПО в България е свързано с появата на програми и грантови схеми, предназначени за институционалното им развитие. Така секторът се формира отгоре надолу чрез търсене от страна на донорите, а не от страна на гражданите. Фокусът върху институционалната среда подценява въпроса за гражданската природа и представителност на тези институции. В много случаи донорите предлагат свой дневен ред и свои приоритети, на които НПО гъвкаво отговарят.

Хората от селата, възрастните и бедните и ромите са често само бенефициенти в проектите на организациите, но не членуват в тях. Именно това е една от най-сериозните причини за ниското обществено доверие в сектора. Подобно на гържавата НПО секторът иска (и наистина полага усилия) да се грижи за бедните, но бедните не участват и често не знаят това.

1.3.2 Представеност на социалните групи сред ръководството на НПО. Съгласно данните от ППРП, 2004, ръководствата на организациите имат структурата на социалните групи, съставляващи членската структура и изпълнителните екипи. Тоест, докато жените са равностойно представени сред ръководството на НПО, хората от селата, етническите малцинства, религиозните малцинства и бедните са изключително слабо представени.

По време на консултациите с регионални партньори често беше споменавано, че какъв ще е ръководителят зависи от вида на гражданската организация. Например женските организации обикновено са управлявани от жени, ромските – от роми, и т.н.

1.3.3 Разпределение на НПО в България (и по селища). Според ППРП, 2004, секторът е концентриран най-вече в големите градове (46%) и в градските райони (38%). Малък брой анкетираните смятат, че

гражданските организации присъстват във всички райони на страната (15%). Имайки предвид това изкривено разпределение, международните донори напоследък осъзнаха необходимостта да насърчават развитието на НПО в страната и разработват грантови схеми, които са насочени единствено към организации, работещи извън София.

1.4 Ниво на организация на ГО

Подизмерението разглежда характеристики на инфраструктурата на гражданското общество, както и капацитета му за колективни действия. Таблица III.1.4 показва оценките на съответните показатели. Оценката на цялото подизмерение е 1,4.

Таблица III.1.4: Показатели, оценяващи нивото на организация

№	Показатели	Оценка
1.4.1	Наличие на шапки на организациите на ГО	1,0
1.4.2	Ефективност на шапките на организациите на ГО	1,8
1.4.3	Саморегулиране	2,1
1.4.4	Поддържаща инфраструктура	1,3
1.4.5	Международни връзки	0,6

1.4.1 Наличие на шапки на организациите на ГО. Според мнозинството от анкетираните НПО (47%) „малка част“ от организациите принадлежат към мрежа на национално ниво или федерация.

Липсата на мрежи в голяма степен отразява хаотичния и некоординиран процес на изграждане на институционален НПО капацитет. Досега липсваха национални програми и стратегически приоритети за финансиране, изискващи мрежа, консенсус и координация. Едва в последно време има търсене от страна на държавата на териториално представителни мрежи от НПО. Това е свързано с необходимостта от прилагането на принципа на партньорство (разбиран като участие на НПО) в усвояването на структурните фондове на ЕС.

През последните години се забелязва тенденция организациите със сходен предмет на дейност да създават сами неформални структури и инфраструктура, поддържаща дейността им, например мрежа „Екообразование“, национални срещи на обучителните организации, Национална организация на лицензираните обучителни организации и др.

Освен това по някои грантови програми на външни донори има изискване организациите да работят в мрежа. В тези случаи се създават подобни структури, но когато проектът приключи, мрежата най-често се саморазпада.

1.4.2 Ефективност на шапките на организациите на ГО. Според ППРП, 2004, по-голямата част от отговорилите считат, че шапките на организациите са донякъде ефективни. Често организациите, работещи под шапки, са по-организирани и дисциплинирани. Те се ръководят от централа, имат ясно определена йерархична структура, политика и стратегия. Организациите с шапки пестят време, енергия и ресурс, когато инициативите са координирани и адекватно разпределени. Тогава целите се постигат по-ефективно, а резултатите се мултиплицират в мрежата. От друга страна, при лоша и тромава организация работещите в мрежа могат да бъдат затруднени поради бюрокрация. Липсата на достатъчна свобода при вземане на решения също може да представлява проблем в този случай. По време на консултациите с регионални неправителствени организации често беше споделяно мнението, че в случаи на организации с шапки решенията се вземат по-

скоро централизирано от водещата организация, без да се отчита мнението на регионалните структури. Информацията също достига трудно до страната. Именно поради това дейността на подобни организации най-често е неефективна.

Налице са примери за ефективни мрежи, обикновено на местно и регионално ниво. Например мрежата на читалищата, изградена по проект „Читалища“¹⁸, екологичната мрежа БЛУЛИНК; мрежата от информационни клубове на Фондация „Отворено общество“, Националната мрежа за равни възможности и др.

1.4.3 Саморегулиране. Един от положителните резултати от възникването на сектора под влиянието и с помощта на външни донори е неговото много добро професионално равнище, в това число и наличието на механизми за саморегулация. Според данните от проучването (ППРП, 2004) в над 95% от гражданските организации съществуват механизми за саморегулация, които функционират ефективно. Те включват правилници за работа, етични кодекси, финансови отчети и отчети за дейността и т.н.

Всяко НПО, регистрирано по ЗЮЛНЦ, е длъжно да има устав, в който са описани подробно целите, задачите, дейностите, правилата, по които организацията смята да работи и да се развива. Независимо от това обаче един от представителите на НПО изтъкна по време на консултациите с регионални партньори (КРП, 2004), че колкото повече са правилата, толкова по-малко се спазват. Изявлението му не беше насочено толкова срещу ползата от правилата, колкото срещу факта, че те не са уважавани. Общото разбиране беше, че когато има твърде много правила, които са много прецизно разработени, те обикновено не биват зачитани.

1.4.4 Поддържаща инфраструктура. Според ППРП, 2004, в България има твърде малко подкрепящи организации – това се твърди от половината от участниците в проучването.

Подкрепящи структури в страната са например клубовете на Институт „Отворено общество“, бизнес центровете на програма JOBS (МТСП/ПРООН), Ресурсният център на НПО в София и Кърджали, някои информационни центрове, създадени по програма ФАР, и др.

1.4.5 Международни връзки. Четиридесет и седем процента от анкетираните НПО (ППРП, 2004) са отговорили, че една много малка част от организациите в България имат международни връзки и сътрудничество. Не е учудващо, че друга част (29%) обръщат внимание на това, че тези организации са предимно на национално равнище, т.е. в София. За малките организации е трудно да установят контакти и да поддържат международни връзки поради липса на ресурси, опит и квалифициран екип.

Някои от големите български НПО са членове на следните международни мрежи: Международна мрежа по местно самоуправление (Local Government International Network – LOGIN), Европейска мрежа на обучаващи организации (European Network of Training Organizations – ENTO), Международна мрежа за демокрация с участие (International Observatory for Participatory Democracy – OIPD), Асоциация на агенциите за местна демокрация (Association of Local Democratic Agencies – ALDA), Международен съюз на местните власти и неговия клон – Съвет на европейските общини и региони и мрежа на асоциациите на местните власти в Югоизточна Европа (International Union of Local Authorities and its branch, the Council of European Municipalities and Regions – CEMR) и др.

¹⁸ Виж Проект „Читалища“, www.undp.bg

1.5 Взаимоотношения в ГО

Подизмерението разглежда доколко са силни/продуктивни връзките между участниците в гражданското общество; оценката му е 1,7.

Таблица III.1.5.1: Показатели, оценяващи взаимоотношенията в ГО

№	Показатели	Оценка
1.5.1	Комуникация между гражданските организации	1,8
1.5.2	Взаимодействие между гражданските организации	1,6

1.5.1 Комуникация между гражданските организации. Въпреки положените усилия комуникацията е все още слаба – както вътре в сектора, така и между НПО и държавните институции.

Според ППРП, 2004, 52% от анкетиранияте НПО смятат, че обменът на информация между организациите на ГО е умерен, а 32% го определят като ограничен. При все че НПО разполагат с огромен информационен масив от отчети по проекти, доклади, книги, ръководства, изследвания, брошури, информационни материали и др., този информационен капитал е малко систематизиран и използван. Все пак налице са положителни примери за добра комуникация, например дейностите на организацията „Донорски форум“, годишните срещи на НПО, работещи по проблемите на жените, коалирането на различни организации в интернет и др.

Недобрата комуникация е породена от конкуренцията за проекти, от липсата на инициатива, и донякъде – от подценяването на тази част от работата. НПО не отделят достатъчно време и ресурси за комуникация. Не е достатъчно добра и координацията на донорските организации въпреки опитите за регулярни срещи и обмяна на информация между тях.

1.5.2 Взаимодействие между гражданските организации. Според 43% от анкетиранияте представители на НПО сътрудничеството в сектора е много малко (ППРП, 2004). При все това са посочени 33 примера за добро сътрудничество. Най-яркият е обединяването на НПО за някои промени в закона, който регулира тяхната дейност – Закона за юридическите лица с нестопанска цел (ЗЮЛНЦ).

Таблица III.1.5.2 показва доколко партньорството между НПО се счита за важно. Въпреки че рядко има примери за партньорство, голяма част от НПО смятат, че то е изключително важно за успеха на тяхната работа. Сътрудничеството с НПО в съседни държави се определя като важно от почти от половината от НПО в България (49%), но почти 1/4 (23%) не поддържат връзки с НПО от съседни държави.

Таблица III.1.5.2: Значение на сътрудничеството за българските НПО¹⁹

Сътрудничеството е изключително важно за ефективността на работата на НПО	70%
Сътрудничеството е донякъде важно	20%
Сътрудничеството с други НПО не е важно	9%

¹⁹ Съгласно представители на НПО. Виж: www.rec.org/REC/Publications/NGODirIntros/Bulgaria.html

1.6 Ресурси

Това подизмерение разглежда капацитета на гражданското общество по отношение нивото на ресурсите, с които то разполага. Таблицата оценява степенята, в която организациите на гражданското общество разполагат с адекватни (финансови, човешки и технологични) ресурси за постигане на целите си. Оценката на подизмерението е 1,1.

Таблица III.1.6: Показатели за оценка на ресурсите на гражданското общество

№	Показатели	Оценка
1.6.1	Финансови ресурси	0,5
1.6.2	Човешки ресурси	1,1
1.6.3	Технически и инфраструктурни ресурси	1,6

1.6.1 Финансови ресурси Съгласно ППРП, 2004, отговорите на въпроса „достатъчно ли са финансовите ресурси за осъществяване на целите“ са разпределени между „недостатъчни“ (45%) и „напълно достатъчни“ (33%), което показва, че секторът е сравнително добре обезпечен.

Липсата на устойчиво финансиране е пречка за автономията на гражданските организации, тъй като ги прави зависими до голяма степен от външните донори. Това внася несигурност и често действа демотивиращо на екипите на НПО, като ги кара да си търсят работа в други сфери или пък променя мисленето на ръководствата на организациите в бизнес посока.

Таблица III.1.6.1: Среден % на финансиране, предоставяно на НПО от различни източници²⁰

Вид източник	%
Външни донори	58
Държава	6
Местен бизнес	5
Дарения	7
Членски внос	11
Приходи от услуги	8
Други	5

Повече от 80% от анкетираните НПО (ППРП, 2004) декларираат, че почти не получават ресурси от правителството. Едно от НПО, за които има осигурено, макар и минимално финансиране от държавния бюджет, са читалищата. Държавният бюджет издържа и някои казионни неправителствени организации, като например Българския червен кръст, Българския туристически съюз и Съюза на автомобилите.

Около 70% от НПО нямат финансиране от бизнеса през изтеклата финансова година. При тези, които имат, то възлиза средно на 10% от общите им средства.

Финансирането от дарения е също слабо, 65% от НПО нямат никакви приходи от дарения през изтеклата финансова година. Около 11% от ресурсите на НПО идват от членски внос, а 40% от организациите твърдят, че нямат приходи от членски внос. Приходите от услуги не надвишават 8% от ресурсите.

²⁰ ППРП, 2004

Въпреки разнообразието от източници на финансиране налице е ясна финансова зависимост на сектора от външни донори. Според друго изследване на НПО сектора 80%²¹ от финансирането му се осигурява от външни донори.

Трябва да се има предвид, че след 2007 гражданският сектор няма да може да разчита на значителна подкрепа от страна на външни донори. И тъй като не е много вероятно ресурсите за неговото съществуване и дейност да бъдат осигурявани от гражданите, секторът ще може да разчита единствено на държавата. На настоящия етап от общественото развитие държавата не прави решителни стъпки в тази насока. Единственото изключение са условията, които се създават чрез Закона за социално подпомагане – НПО да извършват социални услуги чрез заплащане от държавния бюджет. Ако разчита само на държавата обаче, секторът няма да бъде нито неправителствен, нито граждански.

1.6.2 Човешки ресурси. Според ППРП, 2004, в 3/4 от НПО има платен персонал. Около 45% от респондентите смятат, че уменията на екипа на организацията са достатъчни, според 15% са недостатъчни. Като цяло обаче третият сектор не разполага с достатъчно квалифицирани кадри, особено на местно ниво.

1.6.3 Технически и инфраструктурни ресурси. Деведесет процента от интервюираните представители на НПО смятат, че техническите им ресурси са напълно достатъчни, разполагайки с достатъчно оборудване и подходяща инфраструктура. Няма анкетирана организация, която да не ползва интернет.

Заклучение по отношение структурата на гражданското общество

България се характеризира с ниско гражданско участие, което по всяка вероятност е наследство от комунистическия режим. Може би отново поради това в България липсва солидна основа за участие.

В противовес на това една от най-силните страни на ГО в България е именно неговата добре развита институционална структура. Тя е изградена предимно в периода 1996 г. – 2000 г. чрез последователна и целенасочена донорска подкрепа. В резултат през 2000 г. в страната вече са регистрирани между 5000 и 8000 организации с идеална цел в около 50 града. Те започват работа в области на обществения живот, в които дотогава не е работил почти никой – човешки права, подпомагане и подкрепа на групи в неравностойно положение, преквалификация и обучение, регионално икономическо развитие, образователни и културни проблеми, развитие на медиите, екология.

Независимо от този факт оценката на показателя **„ниво на организация“** (1,4) не е висока поради ограничения брой на организациите шапки и поради малкия брой организации, които имат международни връзки.

Относително ниската оценка за измерението „структура“ като цяло (1,1) беше изненада за членовете на НКГ. Все пак след проведена дискусия групата беше доволна от оценките, поставени на отделните показатели. Беше посочено, че независимо от наличието на силни страни по отношение структурата на ГО в България слабостите са повече и по-ярко изразени. Оценката 1.1 беше подкрепена и от участниците в националната конференция, макар че имаше някои забележки, че подходът на НКГ е бил твърде критичен.

²¹ Диагностично изследване и оценка на нуждите по програма „Развитие на гражданското общество“ ФАР, 2004 г.

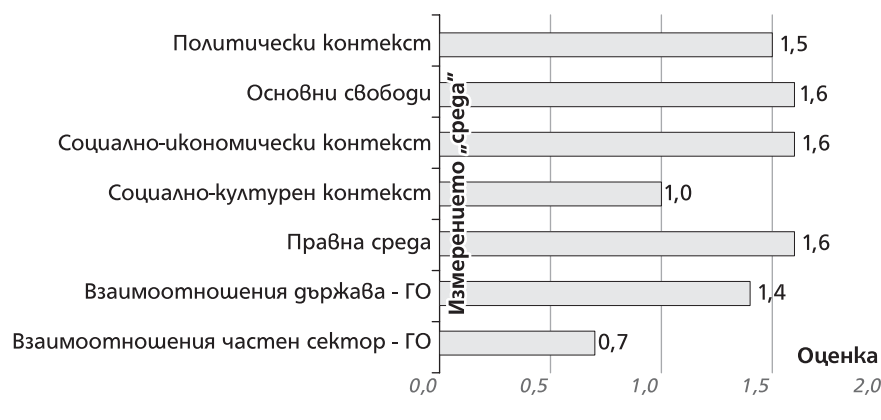
Поради планираното оттегляне на много от международните донори с приемането на България в ЕС през 2007 г. устойчивостта на българското гражданско общество остава проблемна. От тази гледна точка е изключително важно НПО да мобилизират гражданите да участват по-широко и по-активно в техните дейности, което от своя страна ще увеличи доверието и евентуално финансовата устойчивост на сектора.

2. Среда

Измерението се разделя на 7 подизмерения и 23 показателя, които имат за цел да оценят доколко външната среда е благоприятна за гражданското общество. Тя оценява политически, конституционни, социални, икономически, културни и правни фактори, както и отношението и поведението на държавния и частния сектор към гражданското общество. Въпреки че не е част от самото гражданско общество, средата на гражданското общество все пак е основен фактор при оценяването на неговото състояние и разработването на потенциални инициативи за неговото укрепване, тъй като може да даде насоки към някои от източниците на проблеми. Оценката на измерението е 1,3, което показва, че българското ГО съществува в сравнително благоприятна среда.

**Оценки на подизмеренията
В измерението „среда“**

Схема III.2

2.1 Политически контекст

Подизмерението изследва различни аспекти на политическата ситуация в България и тяхното въздействие върху ГО. Оценката за политическия контекст е 1.5.

Таблица III.2.1 обобщава оценките за съответните показатели

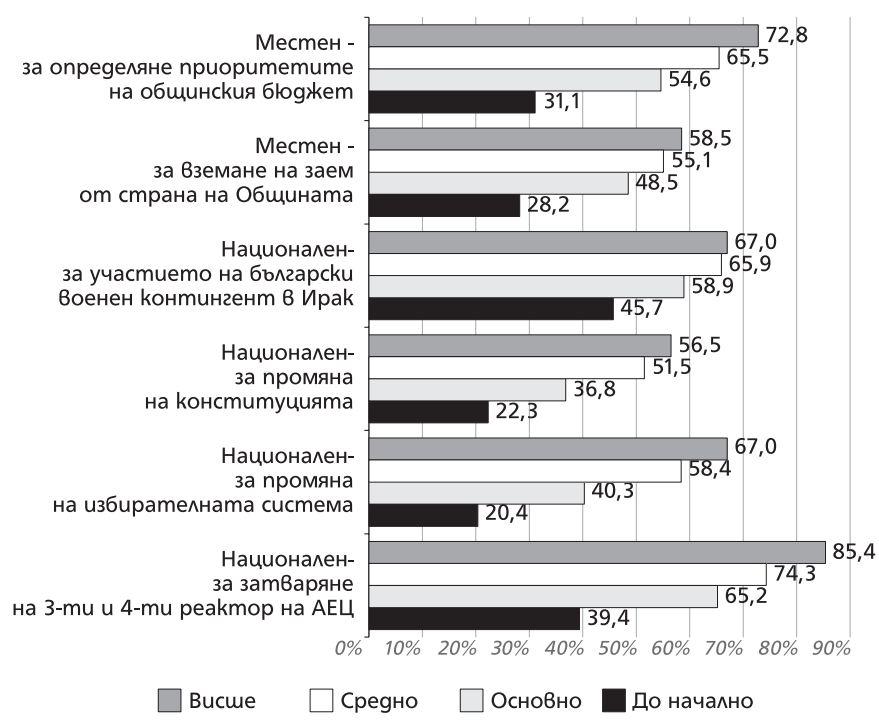
Таблица III.2.1: Показатели, оценяващи политическия контекст

№	Показатели	Оценка
2.1.1	Политически права и свободи	2,6
2.1.2	Политическа конкуренция	2,1
2.1.3	Върховенство на закона	1,1
2.1.4	Корупция	0,9
2.1.5	Ефективност на държавата	1,8
2.1.6	Децентрализация	0,7

2.1.1 *Политически права*. България разполага с добра обща законодателна рамка относно политическите права на гражданите. Според докладите на Freedom House за 2004 и 2003 България получава оценка 2 – свободна, когато става дума за политически права.²²

Въпреки наличието на регламентирани политически права и свободи голяма част от гражданите оценяват негативно състоянието на политическия живот в страната. Основната причина за това е ниското доверие в политическата класа. В резултат на това обществото започва да губи увереност в способността и волята на политическата система да се самореформира. Следователно, както се вижда от схема III.2.1.1, възникват високи граждански очаквания за коренна промяна на политическата система чрез въвеждане на действащи инструменти за пряка демокрация.

На кои от следните референдуми бихте отишли да гласувате - независимо дали ще гласувате с да или не? Схема III.2.1.1

Налице са редица ограничения²³ по темите, които могат да бъдат поставени на национален или местен референдум. Сега действащият закон за допитването до народа (ЗДН) поставя високи прагове (най-често 25% от гласоподавателите) за инициране на референдуми на местно ниво и не допуска гражданска инициатива на национално ниво. Кворумите за участие, които определят законността на референдума, са също високи (най-често 50% от гласоподавателите).

Въвеждането на мажоритарни елементи в изборната система, както и приемането на цялостен пакет от законодателни мерки (изборен кодекс) могат да подобрят качеството на представителната демокрация в България. Това обаче едва ли ще реши проблема с доверието към политическата класа. Необходимо е да се въведе действащо законодателство за пряка демокрация, особено на местно равнище.

²² По скала от 1 до 7, като 1 е най-високата оценка.

²³ Дочо Михайлов, Славяна Христова, Ралица Негенцова „Законодателна среда за пряка демокрация в България“, „Болкан Асиснт“, 2003

2.1.2 Политическа конкуренция. Понастоящем регистрираните партии в България са 340, но много от тях съществуват само на хартия и не изпълняват никакви политически функции. Новият Закон за политическите партии завишава прага за регистрация на политическите партии и цели премахването на анонимните дарения. Само 4-5 от 340-те партии имат потенциал да прескочат прага за парламентарно представяне от 4%.

Според СПБГО, 2004, голяма част от гражданите (почти 60%) не биха желали да гласуват за никоя партия. Тази нагласа не би трябвало да се отъждествява непременно с ниска социална ангажираност. Неучастието е също форма на обществена позиция, но под формата на протест, на наказателен граждански акт, макар и пасивен. В потвърждение – активните социално групи планират да не гласуват на политически избори. Подобно на това около 1/4 от гражданите са съгласни, че политическите партии представляват интересите на своите избиратели. Според половината от анкетиранияте (50,5%) доверието на хората към политическия живот може да се повиши съществено чрез цялостна промяна на системата в посока пряка демокрация, при която важните решения се вземат пряко от гражданите. С по-нисък дял (45%) са тези, които предпочитат реформаторски път за постигане на същата цел, като се избират повече личности, а не партии и партийните ръководства се съобразяват с мнението на членовете си.

2.1.3 Върховенство на закона. В България съществува ефективно разпределение на властите, което прави съдебната система независима и освободена от политическа намеса. Независимо от това специфичният начин на разпределение на властите има някои вътрешни недостатъци, които възпрепятстват подобренията в съдебната система. Най-големият проблем е липсата на прозрачност и отчетност на членовете на съдебната система. С цел справяне с тези недостатъци през 2003 г. беше променена българската конституция. Предстои да се види дали промяната в основния български закон ще има някакъв практически ефект. Междувременно съдебната система продължава да работи неефективно, непоследователно и поради това е остро критикувана от обществеността.²⁴

От тази гледна точка не е учудващо, че доверието във върховенството на закона е ниско – 54,7% от гражданите имат ниско доверие в съдебната власт (СПБГО, 2004). Това е една от най-ниските стойности на доверие към институциите в сравнение с институции като полицията, медиите, църквата и президента.

В своя редовен годишен доклад за напредъка на България, 2004 г., Европейската комисия остро критикува съдебната система за липса на ефективност в борбата против корупцията и престъпността. Възможно е споразумението с ЕС, третиращо приемането на България, да включва специална превантивна клауза, свързана със съдебната система.

2.1.4 Корупция. Според Индекса за възприемане на корупцията (CPI) на „Прозрачност без граници“ България показва слабо подобрение през последните години. България попада за първи път в рейтинга през 1998 с резултат 2,9 точки.²⁵ За периода от 1998 до 2002 проучванията показват бавно, но стабилно нарастване на оценката: 3,3 (1999), 3,5 (2000), 3,7 (2001) и 4,0 (2002). Стойността за 2004 г. класира България 45^{-а}, заедно с Полша и Бразилия. За първи път през 2004 има слаба промяна в тази тенденция и индексът пада до 3.9 точки, което класира България на 54-то място заедно с Чехия и Полша.

²⁴ Freedom House, Държави в преход, България, 2004.

²⁵ Скалата е от 1 до 10, като 1 е най-ниската оценка, а 10 – най-високата

За разлика от бизнес сектора, който смята, че корупцията е най-острият проблем в България, обикновените граждани класират корупцията на 5-о място, като отчитат безработицата, ниските доходи, бедността и престъпността като по-сериозни проблеми. Позитивната промяна, регистрирана от проучването на „Коалиция 2000“, е, че българите оптимистично смятат, че в края на краищата преодоляването на корупцията е постижима задача²⁶.

2.1.5 Ефективност на държавата. В България са налице изградени и работещи държавни институции в трите власти – законодателна, изпълнителна и съдебна. Налице са политическа стабилност, устойчив макроекономически растеж, както и приемливи равнища на социална и здравна сигурност за гражданите²⁷. Все пак въпреки цялостния напредък на България и предстоящото ѝ присъединяване към ЕС мнозинството от анкетираните граждани (63.8%) не приемат твърдението, че държавата „като цяло си върши работата“²⁸.

Една от причините за негативизма на гражданите към функционирането на държавата и към политическия елит е свързана с липсата на достатъчно и комуникативни умения и усилия за водене на открита и отчетна политика.

2.1.6 Децентрализация. По-голямата част от промените в местното самоуправление в България датират от приемането на новата конституция и Закона за местното самоуправление и местната администрация през 1991 г. Конституцията разделя територията на Република България на области и общини. Общината е основната териториално-административна единица в страната. Общините имат право да притежават собственост и да формират независими бюджети. Освен това в правомощията на общините влиза решаването на всички въпроси от местно значение, включително управлението на публичната собственост, стратегии за развитие, образование, здравеопазване, култура, социално подпомагане и опазване на околната среда. Местните бюджети се определят от правителството.

Общините имат два източника на приходи – субсидии от държавния бюджет и данъци. Тъй като според конституцията единствено Народното събрание има право да налага данъци, ставките на местните данъци и данъците върху имотите се определят индивидуално от всяка община, след което се приемат ан блок от НС. След получаването на субсидиите от държавния бюджет общините имат пълен контрол върху изразходването на средствата. Единственото изключение е свързано с целевите субсидии, отпуснати от националния бюджет за конкретни цели или програми.

Налице е процес на децентрализация на властта от правителството към общините. В процес е подготовка на проектозакон за децентрализацията. Процесът на децентрализация не е съпроводен обаче с достатъчна ресурсна обезпеченост за местната власт. Времето за подготовка на общинските бюджети обикновено е кратко, а нормативните актове и указанията, които имат отношение към съставянето на проекта, са много и някои от тях закъсняват във времето. Поради това в някои случаи гражданските обсъждания на общинските бюджети се провеждат формално.

Данните показват, че е налице високо доверие към местните власти, които се демократизират по-динамично от централната власт²⁹. Местните власти имат по-висок рейтинг от централните. Според проучване сред жителите на селските райони институцията на кмета има почти два

²⁶ „Коалиция 2000“, март 2004, <http://www.csd.bg/artShow.php?id=2152>

²⁷ Виж Редовен доклад на ЕК за напредъка на България, 2004

²⁸ Виж Проект „Индекс на гражданското общество“, Описание на резултатите от представително социологическо проучване, 2004 г.

²⁹ Виж Д. Михайлов и др. „Оценка на общинската администрация и възможностите за мобилизиране на местните общности“. Доклад по проект „Развитие на селските райони“ на СБ/МЗГ, 2004

пъти по-високо доверие от ЕС и над 6 пъти по-висок рейтинг от правителството (5,6%). Една от причините за това е, че кметовете се избират пряко от населението, а областните управители се назначават от Министерския съвет.

Необходимо е постепенно увеличаване на общинската самостоятелност, като се отчита високата диференциация между 264-те български общини и необходимостта от подкрепа на малките и бедни общини. Особено важно е въвеждането на междинно областно звено, което може да спомогне за намаляването на различията между общините³⁰.

2.2 Основни права и свободи

Подизмерението разглежда онези конституционни права, които са пряко свързани с функционирането на гражданското общество, а именно основни граждански свободи (свобода на словото, събирането и сдружаването); права за достъп до информация и свободи на пресата. То оценява до каква степен законите гарантират на практика тези права и свободи. Оценката на подизмерението е 1,6.

Таблица III.2.2 показва оценките на отделните показатели в измерението.

Таблица III.2.2: Показатели за оценка на основните права и свободи

№	Показатели	Оценка
2.2.1	Граждански свободи	2,0
2.2.2	Право на информация	1,7
2.2.3	Свобода на печата	1,0

2.2.1 Граждански свободи. Конституцията гарантира свобода на сдружаването и забранява създаването на политически партии, организирани на етнически, расов или религиозен принцип, както и на партии, търсещи завземане на държавната власт с насилие.

Според доклада на Freedom House „Свободата по света“ за 2003 рейтингът на гражданските свободи в България се е подобрил от 3 на 2 поради постоянните усилия за привеждане на политическите, икономическите и социалните условия в страната в съответствие с европейските стандарти, повишената толерантност към етническите малцинства и по-голяма отвореност към нетрадиционните религиозни групи.

Схема III.2.2.1: Оценки на Freedom House относно гражданските свободи в България (оценка и статус)

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
3,С	2,С	2,С	2,С	2,С	2,С	2,С	2,С	2,С	3,С	2,С

2.2.2 Право на информация. В България през 1999 г. е приет Закон за достъп до обществената информация (ЗДОИ), според който право на достъп има всеки гражданин на Република България и всички юридически лица. Все повече журналисти се позовават на този закон при търсенето на информация.

³⁰ Виж Оценка на капацитета на общините и областите да усвояват средствата от структурните фондове и кохезионния фонд на Европейския съюз, ПРООН, 2004

2.2.3 *Свобода на печата.* Промените, белязали българското общество през последните 13 години, са най-очевидни, когато става дума за медиите. След падането на тоталитарния режим през 1989 г. българските медии придобиха съвсем нов облик. Именно чрез медиите – както печатните, така и електронните, българската икономика започна да се превръща в пазарна.

С изключение на вестниците, издавани от политически партии, които по същество защитават интересите на собствениците си, вестниците в България са независими. От друга страна, голяма част от българските медии имат уклони и интереси, които често вземат превес над професионалната журналистика. Правителството също се опитва да използва властта си, свързана с издаването на медийни лицензи, за да си осигури влияние в електронните медии, но това не дава големи резултати.

Freedom House оценява свободата на печата или „степеня, до която всяка страна позволява свободния поток на информация“ по скала от 1 до 100. Приема се, че страни с оценка между 1 и 30 имат „свободни“ медии, от 31 до 60 – „частично свободни“, и от 61 до 100 – „несвободни.“ Оценката на България за 2004 г. е 35, което показва частично свободна преса. Тази ниска оценка се дължи основно на усилията на правителството да влияе както върху държавните, така и върху частните медии. Подобна оценка е дадена и от българските граждани. Около 49,5% от тях са напълно съгласни с твърдението „медиите са свободни“, докато 22,6% са напълно несъгласни; 27,8% нито са съгласни, нито несъгласни (СПБГО, 2004).

Най-характерната черта на българските печатни медии е тяхната динамична промяна. Появяват се нови и нови издания на пазара, докато други изчезват. Не е възможно да се установи точният брой издания в момента, тъй като в България няма Закон за печата и процедурата за публикуване е изключително либерална. В момента съществуват 11 национални ежедневника и три национални седмичника. През последните години има бум на регионални и местни вестници, но ситуацията с тях да не е особено стабилна. Това е така, защото ограничените възможности за рекламиране създават огромни препятствия за финансовото им оцеляване. Повечето местни и регионални вестници се публикуват по два или три пъти на седмица или ежеседмично с изключение на около 20 регионални издания, които се издават всекидневно в големите областни центрове.³¹

2.3 Социално-икономически контекст

Подизмерението показва в каква степен социално-икономическите условия в страната са пречка пред ефективното функциониране на гражданското общество. Оценката му е 1,6.

Таблица III.2.3: Показатели за оценка на социално-икономическия контекст

№	Показатели	Резултат
2.3.1	Социално-икономически контекст	1,6

За да операционализира понятието социално-икономическа среда, ИГО използва 8 критерия, които по същество представляват различни ситуации, чрез които социално-икономическият контекст потенциално влияе върху гражданското общество: 1) Бедност; 2) Гражданска война; 3) Остри етнически или религиозни конфликти; 4) Остра икономическа криза; 5) Остра социална криза; 6) Сериозни социално-икономически неравенства; 7) Неграмотност 8) Липса на ИТ инфраструктура. За всички са създадени определени сценарии, които показват дали съответният критерий представлява социално-икономическа бариера за ГО. Данните за България са следните:

³¹ Бошнакова, Д., Зарева, Р. PR неужаж, 2003, http://www.globalpr.org/knowledge/businessguides/Profile_Bulgaria.pdf

1. Широко разпространена бедност – дали повече от 40% от българите живеят с по-малко от 2 долара на ден? Не. Делът на изключително бедните хора в България за 2001 г. варира между 2,3% (по данни на Националния статистически институт) и 7,9% (по данни на Световната банка).³² Според данни на Световната банка за 2002 г. хората, живеещи под прага на бедността, са 12,8%. Докато жизненият стандарт се подобрява със стабилни темпове през последните няколко години, положителното въздействие на реформите не се усеща от всички обществени групи и нивото на бедността остава стабилно.
2. Гражданска война – имало ли е в страната въоръжени конфликти през последните пет години? Такива не е имало в България през последните 5 години.
3. Остри етнически или религиозни конфликти? – Подобни конфликти също не е имало
4. Остра икономическа криза – външният дълг по-голям ли е от БВП? Не. За 2004 външният дълг е 41,9% от БВП (данни от Световна книга на фактите на ЦРУ).
5. Остра социална криза? Не. През последните две години в България не е имало сериозна икономическа криза.
6. Сериозни социално-икономически неравенства? (Например дали коефициентът Гини е > 0,4?) Не. Според Показателя за развитие, 2004 г., на Световната банка коефициентът Гини за България е 0,31.
7. Широко разпространена неграмотност – дали повече от 40% от възрастното население е неграмотно? Не. Делът на неграмотното население през 2002 беше 98 500, или 1,29%. Постигнат е ограничен напредък в усилията за повишаване на ефективността и качеството на образователната система. Делът на неграмотните все още се запазва висок. Въпреки реализацията на различни програми за преодоляване на неграмотността основно сред ромското население, особени трудности се срещат с по-възрастните граждани. Продължава борбата и с отпадалите от училище ромски деца и деца от бедни семейства.
8. Липса на ИТ инфраструктура – по-малко от 5 потребителя на 10 000 жители? Не. Според Международния телекомуникационен съюз България има приемлива ИТ инфраструктура с 66,57 потребителя на 10 000 души. От 100 домакинства 5,19 притежават компютри. Потреблението на интернет в България към октомври 2004 г. достига 23% от пълнолетното население на страната. Статистиката за България е сравнима с данните за Унгария (22%), Румъния (23%) и Полша (27%). От източноевропейските страни значително по-голям дял потребители отчитат Чехия (56%), Словения (59%) и Естония (61%), докато при съседките ни – Турция, Гърция и Македония, разпространението на интернет е между 10% и 15%.³³

След голямата икономическа криза от 1996 г. и пагането на тогавашното социалистическо правителство България се радва на макроикономическа стабилност и положителен икономически растеж. През 1997 г. макроикономическата стабилност беше подсилена от въвеждането на фиксиран курс на лева към германската марка и сключването на стенов-бай споразумение с Международния валутен фонд. Ниската инфлация и стабилният напредък на структурната реформа подобряват бизнес средата – България е постигнала 4% напредък от 2000 г. и започва да привлича значими преки външни инвестиции.

Все пак, за да запази и да продължи икономическата стабилност на страната, правителството трябва да преодолее високите нива на бедност и безработица, които са сериозна заплаха за социалното развитие на България. И макар че социално-икономическата ситуация в страната отбелязва стабилно подобрение, НКГ постави оценка 1,6 на този показател именно поради бедността и безработицата.

³² ПРООН, Цели на развитието през новото хилядолетие, България, 2003

³³ Данните за България са от изследвания на Alpha Research, проведени в периода 2000–2004 г., представителни за пълнолетното население на страната. Данните за отделните страни са от eEurope+ (изследване сред страните – кандидатки за ЕС, осъществено с подкрепата на Европейската комисия), Nielsen //NetRatings, KRNIC

2.4 Социално-културен контекст

Въпреки че гражданските норми (например доверието) често се разглеждат като основен елемент на социалния капитал (Путнам, 1993), а понякога и като елемент на гражданското общество (Братън, 1994:2), Индексът на гражданското общество разглежда тези норми като важен *социален ресурс*, от който гражданското общество може да се възползва, и следователно – като част от външната среда на гражданското общество. Това подизмерение се стреми да оцени до каква степен социално-културните норми се предават в гражданското общество. Оценката на подизмерението е 1,0.

Таблица III.2.4: Показатели за оценка на социално-културния контекст

№	Показатели	Оценка
2.4.1	Доверие	1,0
2.4.2	Толерантност	1,4
2.4.3	Обществен дух	0,7

2.4.1 Доверие. Гражданите в България нямат високо доверие помежду си. Около 74% от тях избират твърдението „с повечето хора трябва да се внимава“ вместо „на повечето хора може да се има доверие“ – 17% (СПБГО, 2004). Голяма част от българите твърдят, че са били лъгани в близкото минало, че хората трябва да спазват обещанията си само към „тези, които заслужават“ и че имат доверие само на роднините си.

2.4.2 Толерантност. Съгласно СПБГО, 2004, българските граждани показват доста високо ниво на нетолерантност пряко малцинствата и рисков социални групи. Най-масово разпространена е нетолерантността по отношение на наркомани, роми, бивши затворници, хомосексуалисти и болни от СПИН, а най-рядко срещана – спрямо етнически българи, крайно бедни хора и разведени (таблица III. 2.4.2).

Таблица III. 2.4.2: Коя от следните групи хора не бихте искали да имате за съседи?

Да, не бих искал за съседи	%
Наркомани	78,1
Роми	64,5
Бивши затворници	64,3
Хомосексуалисти	59,5
Болни от СПИН	53,7
Имигранти в България	32,4
Хора от друга раса	28,5
Етнически турци	28,1
С друга религиозна принадлежност или вероизповедание	24,8
Разведени	11,4
Крайно бедни хора	10,7
Българи	1,4

Социалната интеграция на ромите продължава да бъде голямо предизвикателство пред България³⁴. Множество проучвания³⁵ говорят за липсата на видим напредък в тази посока въпреки усилията на ред правителства и международни донорски организации.

³⁴ Глобален преглед на етническата политика, 2004

³⁵ Вж. Регионален доклад на ПРООН, „Извън капана на зависимостта“, 2003, Братислава

Ромският проблем в България е резултат от преплитането на ред етнокултурни, икономически и психологически фактори, както и от недобре обмислени донорски и управленски политики.

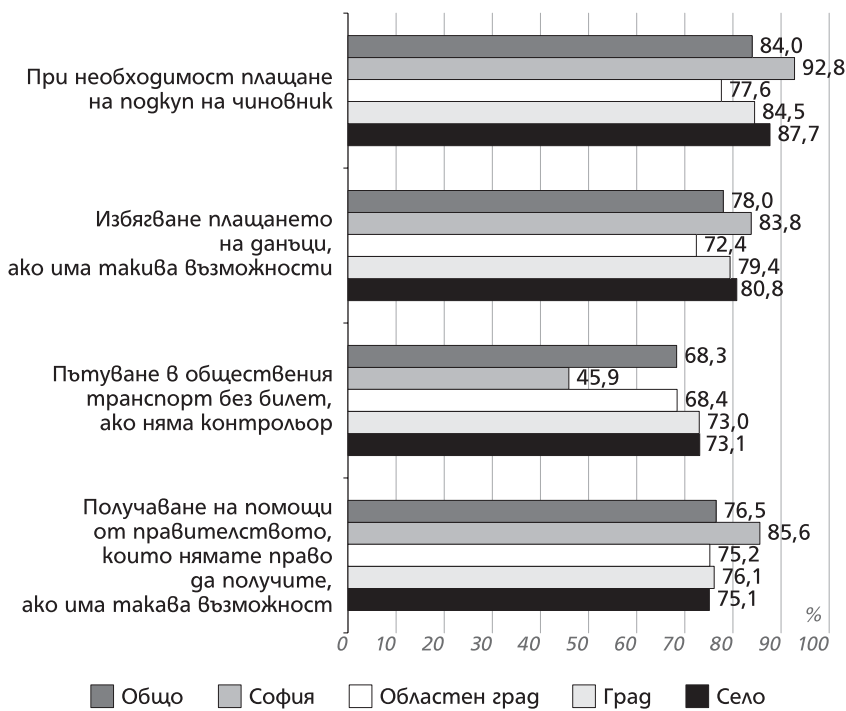
Донякъде трудностите произтичат от префокусирането на подкрепата върху етническата специфика на проблема. Различни представители на НПО споделят, че не е нужно подходът към уязвимите групи да бъде на позитивната дискриминация (със специален фокус към ромите или да бъдат третирани като различни), тъй като това създава напрежение сред българското общество и формира нагласа за още по-нетолерантно отношение.

2.4.3 Обществен дух. Този показател оценява чувството за обществен дух и съпричастност сред членовете на обществото. За да го оцени, СПБГО, 2004, попита гражданите дали одобряват множество действия, които могат да бъдат определени като увреждащи обществото (например подкупване на служители).

Голямо мнозинство от анкетиранияте категорично декларира, че не оправдава некоректно поведение на гражданина във финансовите му отношения с обществените институции, както и участието му в корупционни практики (схема III.2.4.3). Като най-недопустимо се посочва даването на подкуп на чиновник, а като най-оправдано (но все пак неприемливо за повече от 2/3 от анкетиранияте) – пътуването без билет в обществения транспорт. Въпреки високия процент на неодобрение НКГ постави ниска оценка на този показател – 0,7, с което изрази своите съмнения относно последователността в мисленето и действията на гражданите. Ниската оценка беше подкрепена и от ниската оценка, присъдена на показателя „корупция“.

Колко често бихте оправдали следните постъпки?*

Схема III.2.4.3

* Схемата представя % на хората, отговорили с „никога“

2.5 Правна среда

Подизмерението оценява в каква степен съществуващата правна среда благоприятства или възпрепятства гражданското общество. Оценката за правна среда в България е средна – 1,6.

Таблица III.2.5: Показатели за оценка на правната среда

№	Показатели	Оценка
2.5.1	Регистрация на организациите на ГО	2,0
2.5.2	Допустими застъпнически дейности	2,2
2.5.3	Данъчни закони, благоприятни за НПО	1,1
2.5.4	Данъчни облекчения за филантропия	1,0

2.5.1 Регистрация на организациите на гражданското общество. Регистрацията на НПО се извършва съгласно Закона за юридическите лица с нестопанска цел (ЗЮЛНЦ), който влиза в сила от 2001 г. и ясно определя държавната намеса в сектора. Правната среда е допълнена с въвеждането на концепцията за организации с обществена полза (ООП).

Процедурата на регистрация по ЗЮЛНЦ е сравнително опростена, що се отнася за съдебната регистрация, въпреки че и там често възникват необосновани спънки, най-вече от гледна точка на продължителност.

Като цяло преценката на представителите на НПО относно процедурите за регистрация съответства на правния анализ. Шейсет процента от участниците в ППРП, 2004, смятат, че процедурите за регистрация на НПО са бързи, а 67,9% твърдят, че те не са скъпи; 56,1% определят процедурите като прости, а 76,3% преценяват, че те се прилагат последователно, без едни да бъдат привилегировани, а други – дискриминирани.

Значително повече е усложнена процедурата при вписването в Публичния регистър на юридически лица с нестопанска цел, регистрирани в обществена полза. Все още тези бюрократични процедури са доста сложни, а правомощията на ЮЛНЦ в обществена полза са малко на брой и не са много ясни. Самата регистрация изисква около 200 лв.

2.5.2 Допустими застъпнически дейности. От респондентите в ППРП, 2004, 34,3% считат, че държавата поставя разумни ограничения за застъпнически дейности на НПО, а 30% смятат, че подобни ограничения изобщо не съществуват (таблица III. 2.5.2).

Таблица III.2.5.2: Според Вас поставя ли съществуващото законодателство някакви ограничения за застъпнически дейности на НПО?

Отговори	%
Неразумни ограничения	15,7
Разумни ограничения	34,3
Няма ограничения	30,0
Не знам	20,0

Съществуващата нормативна уредба все още не се познава добре от гражданите и техните организации. Налице са доста неясноти, непълноти и противоречия в законовата и подзаконовата среда. В резултат, макар и допустими, застъпническите дейности са голяма рядкост в България.

2.5.3 *Благоприятни за организациите на ГО данъчни закони.* Юридическите лица с нестопанска цел, регистрирани в обществена полза по ЗЮЛНЦ, от 2001 г. са облагодетелствани по отношение на данъка върху даренията съгласно промените в Закона за местните данъци и такси. Съгласно същия закон се освобождават от данък получените и предоставени дарения на ЮЛНЦ, регистрирани в Централния регистър за ЮЛНЦ, осъществяващи общественополезни дейности. При внос на стоки не се дължи данък добавена стойност, когато същите се внасят като безвъзмездни помощи от ЮЛНЦ, регистрирани в Централния регистър за ЮЛНЦ.

2.5.4 *Данъчни облекчения за филантропия.* Съгласно Закона за корпоративното подоходно облагане финансовият резултат за облагане с данъци се намалява със сумата на дарение в размер на 10% от положителния финансов резултат преди данъчното преобразуване, когато е направено за сметка на резервите и неразпределената печалба от предходни отчетни периоди и е в полза на ЮЛНЦ осъществяващи общественополезни дейности.

Когато дарението е отчетено като разход от страна на търговското дружество, предоставящо дарението, то заплаща еднократен данък върху дарението в размер на 15%, ако дарението е направено в полза на ЮЛНЦ регистрирани в Централния регистър за ЮЛНЦ.

Промените в Закона за доходите на физическите лица, приети на 26.11.2004 г., предвиждат облаганите доходи върху дарения към фонда за лечение на болни деца да бъдат намалявани с 50%.

2.6 Отношение между държава и гражданското общество

Това подизмерение описва и оценява характера и качеството на взаимоотношенията между ГО и държавата. Оценката му е 1,4.

Таблица III.2.6: Показатели за оценка на отношенията държава – гражданско общество

№	Показатели	Оценка
2.6.1	Автономия	2,0
2.6.2	Диалог	1,3
2.6.3	Взаимодействие/покрепа	1,0

2.6.1 *Автономия.* Може да се каже, че българското ГО функционира автономно. Както е показано в таблица III.2.6.1, според 2/3 от регионалните представители на ГО държавата рядко или само понякога се намесва в дейностите на ГО (ППРП, 2004).

Таблица III.2.6.1: Според Вас колко често държавата се намесва в дейностите на ГО?

Отговори	%
Никога	4,2
Рядко	23,6
Понякога	51,4
Често	15,3
Не знам	5,6

И докато не могат да бъдат намерени примери за ненужна намеса на държавата в работата на ГО, повечето от заинтересованите страни споделят мнението, че държавата пренебрегва дейностите на третия сектор.

2.6.2 *Диалог*. Резултатите от ППРП, 2004, показват, че повечето от респондентите (60%) описват диалога между държавата и ГО като ограничен. На централно равнище държавата комуникира най-често с т.нар. социални партньори (профсъюзите и работодателите).

В допълнение към това налице са институционализирани взаимоотношения на държавата с някои организации на гражданското общество. Такива институции са Националният съвет за рехабилитация и социална интеграция, Съветът за социално подпомагане, Националният съвет за закрила на детето, Националният съвет по етнически и демографски въпроси, които са насочени към привличане на НПО в подготвителната фаза на законодателния процес.

Взаимоотношенията на местната власт с НПО са по-добре развити в сравнение с централните институции. Местната власт обаче работи най-често с ограничен кръг от НПО и бизнес центрове, без да привлича участието на широк кръг от граждани. Това се налага и от ограничения НПО капацитет, особено в малките общини³⁶.

2.6.3 *Сътрудничество (подкрепа)*. Сътрудничеството между гражданското общество и властта се изразява най-често под формата на съвместни проекти, предимно на общинско равнище. В малките общини, особено от селските райони, проектният опит на НПО е твърде ограничен. Около 48% от НПО в селските общини нямат нито един проект³⁷.

Въпреки ресурсните си затруднения общините често предоставят помещения и ресурси за реализацията на различни граждански инициативи или предоставяне на услуги за гражданите. Налице е участие на заинтересованите страни в планирането на общинско равнище. Така например 70,6% от заинтересованите страни в селските райони заявяват, че са запознати с приоритетите на общинския план за развитие, но, обратно – над 70% от гражданите в същите общини отговарят, че общинските власти не ги информират „какво планират да правят в общината“.

Участието на гражданския сектор в проекти и планиране на областно равнище е крайно ограничено.³⁸ В тези редки случаи партньорствата между гражданското общество и властта се развиват все още на проектен принцип. Те са изградени преди всичко върху опортюнистични цели за усвояване на налични финансови ресурси от международни или държавни фондове. Това проектно партньорство има положителен ефект върху развитието на местния институционален капацитет, но ограничава възможностите на гражданското общество да влияе дългосрочно и устойчиво върху местното развитие. Ключът към тази цел е разширяването на партньорствата чрез привличането на широк кръг от граждани и бизнес организации.

При делегирането на услуги за изпълнение от НПО държавата трябва да следва принципа на равнопоставеност, без да осигурява преференции за определени неправителствени организации. Има организации като БЧК и читалищата, които са преференциално третирани от законите, уреждащи финансирането и даренията.

Когато става дума за финансова подкрепа, държавата понастоящем не играе никаква важна роля. Съгласно ППРП, 2004, само 20% от НПО получават реално финансиране от държавата, за да осъществяват проекти. Следователно има остра необходимост от диверсифициране на източниците на финансиране за НПО и от национални, областни и общински фондове, които да финансират граждански инициативи.

³⁶ Виж Д. Михайлов и др. „Оценка на общинската администрация и възможностите за мобилизиране на местните общности“. Доклад по проект „Развитие на селските райони“ на СБ/МЗГ, 2004, глава 3

³⁷ Пак там

³⁸ Пак там

2.7 Отношения между частния сектор и гражданското общество

Това подизмерение описва и оценява характера и качеството на взаимоотношенията между ГО и частния сектор. Оценката му е 0,7.

Таблица III.2.7 показва оценките на отделните показатели.

Таблица III.2.7: Показатели за оценка на отношенията частен сектор – гражданско общество

№	Показатели	Оценка
2.7.1	Отношение на частния сектор към ГО	0,7
2.7.2	Корпоративна социална отговорност	1,0
2.7.3	Корпоративна филантропия	0,5

2.7.1 Отношение на частния сектор. Партньорствата между частния сектор и НПО на национално ниво са ограничени. Според много от респондентите в ППРП, 2004, частният сектор е безразличен към дейностите на ГО. Все пак почти 1/3 оценяват нагласите на бизнеса към НПО като позитивни.

Примери за партньорство са програмата на ПРООН „Глобален договор“, една от инициативите „Мост на любовта“, 2004 г.³⁹, както и някои от проектите на Фондация „Помощ за благотворителността в България“. Има опити за създаване на сдружения между НПО и едрия бизнес, които обаче изглеждат „ресурсно целенасочени“. Така например фокусът на сдружение „Глобална България“ е участието на НПО сектора в усвояването на структурните фондове на ЕС след 2007.

2.7.2 Корпоративна социална отговорност. Съгласно проучване сред големите международни вериги повечето от тях работят по много и разнообразни граждански и благотворителни програми на местно ниво⁴⁰. „Макдоналдс“ например подкрепят образованието по най-различни начини. Те разработват и съфинансират различни програми, набират средства, които предоставят на училища, предоставят стипендии и образователни облекчения за персонала, който наемат. Подобно на „Макдоналдс“ компанията „Кока-Кола“ спонсорира най-различни художествени и образователни програми. Освен това тя влага много средства за насърчване дейността на женски и етнически организации. Все пак широко разпространено е мнението, че ресторантите не влагат големи усилия за намаляване на последствията от дейността си по отношение на околната среда.⁴¹

Отговорите на въпроса „Как бихте описали усилията на големите български компании, насочени към преодоляване на социалните и икономическите последици от тяхната работа?“, поставен в ППРП, 2004, са следните: незначителни – 30,6%, ограничени – 40,3%, умерени – 18,1%, и значителни – 2,8%, което показва относително скромнен обхват на корпоративната социална отговорност в България.

2.7.3 Корпоративна филантропия. НПО получават финансиране от частния бизнес в изключително редки случаи, например когато се предприеме значима и широко отразявана кампания и се очакват големи ползи за организацията, която финансира кампанията. Когато става дума за големи български предприятия, данните за финансиране на НПО и граждански инициативи, за благотворителност и спонсорство са изключително малко и неточни.

³⁹ http://www.undp.bg/bg/gc_newsletter_july2004.php

⁴⁰ Данните са от проучване върху корпоративната социална отговорност, осъществено от Славина Димитрова през януари, 2005 г. (използвани са материали, публикувани на уебсайтовете на споменатите компании)

⁴¹ Същото проучване

Най-разпространените форми на корпоративна филантропия в страната са даренията за социалните домове за деца, домовете за хората с увреждания и други подобни институции. Най-често се използват еднократните дарения, намалените цени за стоки и услуги, нефинансовата помощ – оборудване, грехи, материали или продукти на фирмата, които се предоставят на домовете за сираци или социалните домове, понякога се предоставят помещения и други. Основните дарения се концентрират около големите национални или новогодишни празници. При тях липсват обикновено стратегически подход и разработена фирмена политика.

Все пак на местно равнище има сравнително чести случаи (около 40% в селските райони) на финансиране на НПО от страна на бизнеса.

Налице са неизползвани възможности за съфинансиране на граждански инициативи от страна на местния бизнес. Необходими са устойчиви механизми за публично-частни партньорства. Един от тях може да бъде основан на допълващи фондове, в които да участват НПО, местният бизнес и общините.

Заключение по отношение средата на гражданското общество

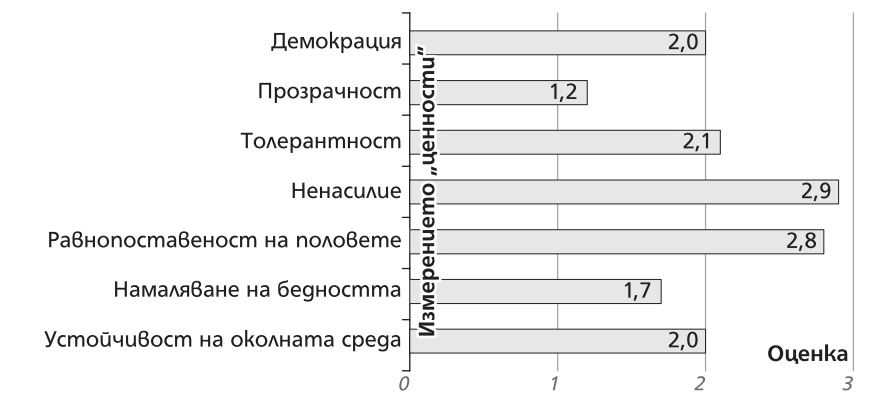
Двата най-негативни фактора на средата за гражданското общество в България са сред социално-културните норми. Това са липсата на социален капитал и безразличният частен сектор. Все пак ИГО установи, че политическата, правната среда и социално-икономическият контекст до известна степен подпомагат развитието на гражданското общество. Ниската оценка на измерението не означава непременно негативна среда – тя по-скоро отразява липсата на задълбочени знания и неизползването на съществуващите позитивни фактори на средата като закони, процедури и облекчения.

3. Ценности

Това измерение разглежда принципите и ценностите, които се спазват, практикуват или стимулират от гражданското общество. Според Индекса на гражданското общество съотношението между толерантни спрямо нетолерантни, прогресивни спрямо фундаменталисти, подкрепящи бедността спрямо осъждащи бедността участници в конкретна страна е важно за оценяването на цялостното ѝ състояние. Оценката на измерението е 2,1, което показва, че българското ГО като цяло има позитивна ценностна база. Единствено ниската оценка на подизмерението „прозрачност“, говори че то е една по-проблематична област. Схема III.3.1 представя оценките на 7-те подизмерения в измерението „ценности“.

**Оценки на подизмеренията
в измерението „ценности“**

Схема III.3.1

3.1 Демокрация

Подизмерението измерва в каква степен участниците в гражданското общество стимулират демокрацията; оценката му е 2,0. Таблица III.3.1 показва оценките на отделните показатели.

Таблица III.3.1: Показатели за оценка на демокрацията

№	Показатели	Оценка
3.1.1	Демократични практики в ГО	2,4
3.1.2	Действия на ГО за стимулиране на демокрацията	1,6

3.1.1 Вътрешни демократични практики на организациите на ГО. Предложението на СИВИКУС е вътрешните демократични практики на НПО да се оценяват на базата на начина, по който се избират лидерите на организациите, и чрез оценка на степенята, до която членовете влияят върху процеса на вземане на решение. Според по-голямата част от представителите на НПО (ППРП, 2004) почти няма лидери, които са се самоизбрали или са били назначени отгоре (извън организацията). Според 30% от НПО ръководството е избрано от управителния съвет, а според 60% – от общо събрание/членска маса. Вземането на решения в НПО също е демократично и членовете оказват от „умерено“ до „значително“ влияние върху тях.

3.1.2 Действия на ГО за стимулиране на демокрацията. Предметът на повечето от гражданските организации в България е предоставяне на услуги. Една много малка част от тях се занимава с лобиране и застъпничество, изготвя и прокарва политики, като организира кампании или публични изяви.

Около 35% от НПО не могат да посочат конкретни примери за техни действия, стимулиращи демокрацията. Около 24% определят ролята на НПО сектора в развитието на демокрацията като ограничена, а други 32% – като умерена (ППРП, 2004).

Регионалните представители на НПО са посочили общо 35 примера за действия на ГО за стимулиране на демокрацията (ППРП, 2004). Сред тях се открояват различни видове кампании, инициативи за насърчаване на избирателната активност, проекти, свързани с опазването на околната среда, както и много от дейностите на организации като фондация „Партньори – България“, Фондация за реформа в местното самоуправление, „Болкан Асист“, „Коалиция 2000“, Българската медийна коалиция, Програма „ДемНет“ и Програма за развитие на гражданското общество.

В дейностите на НПО за развитие на демокрацията преобладават еднократни актове. Малко на брой организации имат ясна мисия, подкрепена с последователни действия за развитието на демокрацията в България. Те са активни в сферата на пряката демокрация, човешките права и гражданското участие. Казано най-общо, тяхната работа е насочена към повишаване информираността на гражданите.

Действията на НПО по отношение на демокрацията са най-често под формата на семинари, оценки, конференции, които не мобилизират граждански демократични инициативи, а по-скоро имат за цел да влияят на средата за тяхното осъществяване. До известна степен това прави НПО да изглеждат елитарни в очите на обикновените граждани, които очакват конкретни резултати, а не някакво индиректно въздействие, което понякога може да бъде в бъдещето.

НПО имат за целеве групи най-често факторите на общественото мнение (управляващи и медии), а не самите граждани. Рядкост са кампании като „Ти избираш“, кампании против домашното

насилие, организиране на референдуми и граждански форуми⁴² и др., които са насочени пряко към гражданите.⁴³

3.2 Прозрачност

Подизмерението разглежда в каква степен участниците в гражданското общество практикуват и стимулират прозрачността. То включва показателите корупция в гражданското общество и финансова прозрачност на организациите на гражданското общество.

Таблица III.3.2: Показатели за оценка на прозрачността

№	Показатели	Оценка
3.2.1	Корупция в ГО	1,7
3.2.2	Финансова прозрачност на ГО	1,3
3.2.3.	Действия на ГО за стимулиране на прозрачността	0,6

3.2.1 Корупция в гражданското общество. Корупцията се разглежда като доста разпространен феномен в рамките на ГО. Повече от половината НПО смятат, че „случаите на корумпирано поведение в ГО са често – 35%, или много често срещано явление – 18% (ППРП, 2004).

Във връзка с това степента на корупция в рамките на сектора бе сред често споменаваните слабости на ГО по време на КРП, 2004. В същото време това беше тема, която провокираше противоположни мнения от рода на „да, има корупция в сектора“ и „ако погледнем в по-широка перспектива, т.е. корупцията в страната, то корупцията в третия сектор е незначителна“.

Според интервюираните НПО има корупционни практики вътре в сектора, от които се очаква да има водеща роля срещу това явление. Това поставя под съмнение фундамента на НПО като носители на граждански ценности и подкопава доверието в тяхната обществена роля.

Освен въвеждането на работеща система за контрол от страна на донорите би трябвало да се въведат и механизми за граждански контрол по отношение на НПО сектора. Възможните подобни механизми са по-голяма прозрачност при кандидатстването по конкурси, при мотивирането за подобрение на даден проект, при реализирането на проекти, както и публикации в медиите и интернет.

3.2.2 Финансова прозрачност на организациите на ГО. Две трети от анкетираните представители на граждански организации смятат, че счетоводните процедури са прозрачни за членовете на организацията, ако организациите имат членска маса (ППРП, 2004). Информация се предоставя на екипа на организациите и на управителните им съвети. Всъщност организациите, регистрирани по ЗЮЛНЦ, са задължени да публикуват годишни финансови отчети за дейността. Независимо от това обаче финансовите отчети рядко са достъпни за широката общественост.

3.2.3. Действия на ГО за стимулиране на прозрачността. Дейностите на ГО за стимулиране на прозрачността се възприемат като доста незначителни. Почти 2/3 от участниците в ППРП, 2004, твърдят, че ГО играе или ограничена, или скромна роля в насърчаването на прозрачността в българското общество. Повечето респонденти не могат да идентифицират нито един пример за проект, кампания или програма, насърчаваща прозрачността в частния сектор. Сред малкото

⁴² Вж. www.balkanassist.bg

⁴³ Вж. www.balkanassist.bg.

примери за проекти или организации, които се опитват да повишат прозрачността, са дейността на „Коалиция 2000“ и проектите на Институт „Отворено общество“.

3.3 Толерантност

Измерението „толерантност“ разглежда баланса между толерантните и нетолерантните сили в обществото, както и степента, в която участниците и организациите в гражданското общество практикуват и стимулират толерантност. Оценката на подизмерението е 2,1.

Таблица III.3.3: Показатели за оценка на толерантността

№	Показатели	Оценка
3.3.1	Толерантност в областта на ГО	2,1
3.3.2	Действия на ГО за стимулиране на толерантността	2,0

3.3.1 Толерантност в областта на гражданското общество. Българското ГО се характеризира с високо ниво на толерантност. Повече от 90% от респондентите в ППРП, 2004, определят взаимоотношенията в сектора като толерантни и няма примери за нетолерантно отношение между граждански организации. Напротив, най-често отразяваната тема в медиите, свързана с ГО, са проявите на толерантност между граждански организации.

3.3.2 Действия на ГО за стимулиране на толерантност. Оценките на действията на НПО по стимулиране на толерантността се колебаят в приблизително равен дял между ограничена, умерена и значителна – приблизително по 30% (ППРП, 2004). Преобладаващата част от анкетираните посочват конкретни примери за обществени кампании, насърчаващи толерантността. Най-често те са насочени към хора с увреждания или деца в неравностойно положение.

Любопитно е, че има малко примери за насърчаване на толерантността към ромите въпреки важността на проблема и множеството проекти в тази посока. Примери за подобни проекти са „Ние сме еднакви, ние сме различни“, както и различни етнически фестивали, които често са отразявани от медиите в България.

3.4 Ненасилие

Подизмерението оценява до каква степен участниците в българското гражданско общество практикуват и стимулират ненасилие. Оценката му е много висока – 2,9.

Таблица III.3.4: Показатели за оценка на ненасилието

№	Показатели	Оценка
3.4.1	Ненасилие в областта на ГО	2,9
3.4.2	Действия на ГО за стимулиране на ненасилието	2,8

3.4.1 Ненасилие в ГО. Изследванията не дават примери или данни за прояви на насилие между ГО. Напротив, това е една сфера, белязана от изключително толерантни отношения. Съгласно данни от прегледа на медиите ненасилието в областта на ГО е един от най-често отразяваните показатели. Въсъщност обликът на гражданското общество в медиите е предимно положителен, като в най-голяма степен се набляга върху сътрудничеството между организации на гражданското общество и отношенията на ненасилие и толерантност между тях.

3.4.2 Действия на ГО за стимулиране на ненасилие. Подобно на въпроса за толерантността оценки на ролята на НПО по стимулиране на ненасилието се колебаят в приблизително равен дял между ограничена, умерена и значителна – приблизително по 30% (ППРП, 2004). Като примери най-често се посочват кампаниите „Не на насилието“, „Жени и деца жертви на насилие“ („Анимус“) и кампании в областта на защитата на човешките права.

3.5 Равнопоставеност на половете

Това подизмерение оценява до каква степен участниците в българското гражданско общество практикуват и стимулират равенството между половете. Оценката му е 2,8.

Таблица III.3.5: Показатели за оценка на равнопоставеността на половете

№	Показатели	Оценка
3.5.1	Равенство между половете в областта на ГО	3,0
3.5.2	Практики на НПО за насърчаване на равнопоставеността	2,9
3.5.3	Действия на ГО за стимулиране на равенството между половете	2,4

3.5.1 Равенство между половете в областта на ГО. Проведените регионални консултации по проект ИГО сочат, че гражданското общество е много добре информирано по въпросите на равнопоставеността. Повечето участници оценяват този факт като силна страна на ГО, но има и такива, които го определят като слабост. Според представителите на НПО секторът е доминиран от жените.

3.5.2 Практики на НПО за насърчаване на равнопоставеността. Приблизително 3/4 от респондентите в ППРП, 2004, твърдят, че в тяхната организация има политика, гарантираща равнопоставеност и еднакво ниво на заплащане за мъжете и жените при еднакъв труд. Обикновено става дума за неписани политики, но независимо от това те се спазват.

3.5.3 Действия на ГО за стимулиране на равенството. Повече от 2/3 от участниците в ППРП, 2004, смятат, че гражданското общество играе или значителна, или умерена роля в стимулиране на равенството между половете. Същият процент представители на ГО знае поне един пример за програми или кампании, насърчаващи равнопоставеността (таблица III 3.5.1).

Таблица III. 3.5.1: Има ли някакви примери (за последната година) за кампании, дейности или програми на ГО, насърчаващи равнопоставеността на половете?

Отговори	%
Не	11,6
Един или два примера	30,4
Няколко примера	20,3
Много примери	15,9
Не знам	21,7

Най-ярките примери са кампанията „Повече жени в управлението“ на Фондация „Женски алианс за развитите“ (ЖАР), дейността на фондация „Джендър“ и т. н.

Анкетираните са единодушни, че в тази област гражданските организации имат значителна заслуга. Те активно допринасят за изготвянето на Антидискриминационния закон, както и на Закона за

спешни мерки срещу домашното насилие. В настоящия момент благодарение на външно финансиране съществуват няколко добре функциониращи центъра за подкрепа на жени – жертви на насилие, в София, Плевен, Габрово и др.

НПО, ангажирани с проблемите на жените, са способни да работят с инструментите на гражданското общество, но малко от тях участват и влияят върху правенето на политики и взимане на решения и все още този тип проблеми не са разрешени в България. Необходимо е да се разработят програми с участието на властите, които да осигуряват подкрепа и помощ за жени – жертви на насилие, с цел връщането им към нормален живот.

3.6 Изкореняване на бедността

Подизмерението оценява в каква степен участниците в гражданското общество са ангажирани и насърчават изкореняването на бедността. Оценката на подизмерението е средна – 1,7.

Таблица III.3.6: Показатели за оценка изкореняването на бедността

№	Показатели	Оценка
3.6.1	Действия на ГО за изкореняване на бедността	1,7

3.6.1 *Действия на ГО за изкореняване на бедността.* Дейността на ГО за изкореняване на бедността получава нееднозначна оценка. НПО посочват конкретни примери или кампании, както и имена на организации, чиито дейности са насочени към различни групи в неравностойно положение – деца в риск, жени жертви, етнически малцинства; програми и проекти, които работят по приоритети в посока премахване на бедността като осигуряване на трудова заетост и генериране на доходи, благотворителни инициативи и т. н. Едва 1/4 от тях обаче определят дейностите на организациите на ГО по отношение на бедността като значителни (ППРП, 2004).

Според статистиката регистрираните НПО, работещи в социалната сфера, са най-многобройни⁴⁴. Тяхната ефективност и обществена подкрепа обаче са под въпрос. Като осигуряват услуги, които по принцип трябва да бъдат предложени от държавата, те са възприемани по-скоро като партньор на държавата, отколкото на гражданите – подобна гледна точка беше споделяна както на консултациите с регионални партньори, така и на националната конференция по проекта. Освен това, тъй като тези НПО по-често следват приоритетите на донорите, те не могат да отговорят на непосредствените потребности на гражданите.

Много НПО в България възникват, за да попълнят дефицита в предоставянето на услуги в областта на социалното подпомагане и обучението на служители. В този смисъл НПО имат подпомагаща функция по-скоро по отношение на държавата, отколкото пряко на гражданите. Това донякъде обяснява ниското равнище на доверие в тях⁴⁵.

3.7 Устойчивост на околната среда

Подизмерението оценява до каква степен действащите лица в сферата на българското ГО практикуват и стимулират дейности, свързани с опазване на околната среда. Оценката му е 2.0.

⁴⁴ СПБГО, 2004

⁴⁵ СПБГО, 2004

Таблица III.3.7: Показатели за оценка устойчивостта на околната среда

№	Показатели	Оценка
3.7.1	Действия на ГО за устойчивост на околната среда	2,0

3.7.1 Действия на ГО за устойчивост на околната среда. Според анкетиранияте НПО ролята на ГО в опазването на околната среда е значителна (ППРП, 2004). Едва 22% я определят като ограничена, а само 11% не могат да посочат конкретни примери за проекти в екологичната сфера. За разлика от други НПО екологичните са профилирани организации с добре развит професионален капацитет. В сравнение с останалите НПО те по-често работят в мрежи, координират инициативите си и поддържат международни контакти. Те са добре представени на регионално равнище, особено в областите Плевен, Стара Загора, Кърджали и др. Липсват примери за масови екологични кампании под формата на екологични протести, национални кампании за натиск и др.

За разлика от развитите европейски страни в България екологичните действия срещат нисък граждански интерес. На общинско ниво обикновено екологичните инициативи се инициират от младите хора или от малки съседски групи и са свързани с почистване или насаждане на дървета. НПО издават книги и други материали, свързани с рециклирането и опазването на водните ресурси. За повечето българи обаче икономическите интереси доминират над екологичните проблеми. Например налице е преобладаваща обществена подкрепа за развитие на ядрената енергетика. Около 67% от гражданите биха гласували на референдум за запазване на 3-ти и 4-ти реактор на АЕЦ „Козлодуй“, дори ако това застраши приемането на България в ЕС. Обикновените български граждани така и не разбраха, че няма да плащат по-високи сметки за ток, ако малките и стари атомни реактори бъдат закрити.

Екологичните НПО не успяват да предоставят полезна и убедителна информация и по този начин да изградят гражданска култура в своя полза.

Основната причина за това е, че НПО (и донорите им) подценяват връзката между икономическото благополучие и съхранената околна среда. И макар че са добре обучени и активни, НПО, работещи в сферата на околната среда, не могат да постигнат ефекта на своите колеги в някои други европейски страни. Българските граждани все още имат твърде много социални и икономически проблеми и не са в състояние да обърнат достатъчно внимание на устойчивото развитие. Едва в последно време възникна разбирането за необходимостта от развитие на екологичен туризъм, за връзката между доходите на обикновените хора и устойчивото използване на природата.

Заключение по отношение ценностите на гражданското общество

Като цяло, макар и „отгоре“ и „без участието на гражданите“, НПО успяват да изградят гражданска култура в България. По-често индиректно – чрез присъствието си в медиите, отколкото пряко – чрез резултатите от проектите си, НПО допринасят за стимулиране на социални ценности като толерантност, равнопоставеност на половете и интегриране на непривилегированите групи. ГО в България е в състояние да играе подобна роля поради своето богато културно и историческо наследство. Всички тези ценности не са нови за българите – те като че ли са били заспали за определен период и сега бавно се появяват отново. НПО успешно управляват този процес, като го модернизират с нови примери и ресурси от външни партньори.

Това заключение е потвърдено и от една от препоръките, отправени и по време на регионалните

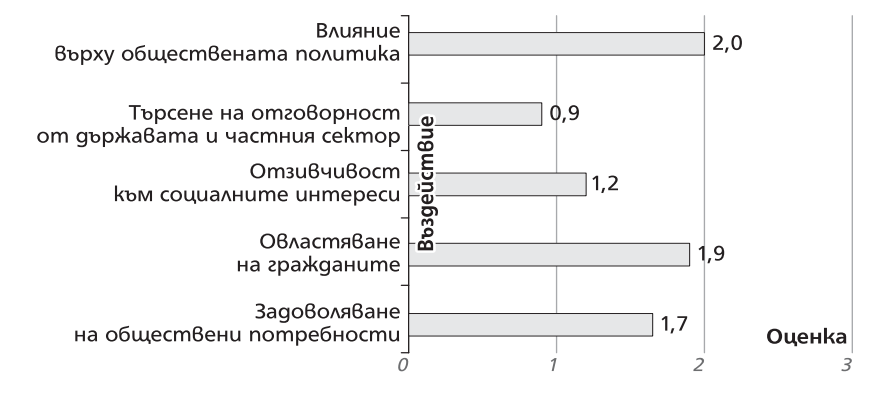
консултации, и на националната конференция по проекта, а именно да се осъществи завръщане към традиционните български ценности, които ще обогатят дейностите на ГО и ще увеличат въздействието им върху обществото като цяло.

4. Въздействие

Въздействието от гражданското общество върху живота на хората и обществото като цяло е последният важен измерител на състоянието на гражданското общество. Оценката му е 1,5, което показва едно средно ниво на въздействие. Схема III.4.1 представя оценките на 5-те подизмерения в измерението. Тук правят впечатление ниските оценки на показателите „търсене на отговорност от държавни и частни корпорации“ и „отзивчивост на ГО към социални интереси“.

Оценки на под-измеренията в измерението Въздействие

Схема III.4.1

4.1 Влияние върху обществената политика

Подизмерението разглежда доколко активно и успешно е ГО в повлияването на обществената политика. Оценката му е 2,0.

Таблица III.4.1: Показатели за оценка на влиянието върху обществената политика

№	Показател	Оценка
4.1.1	Влияние върху обществената политика	2,0

4.1.1 Влияние върху обществената политика. Като цяло се смята, че ГО има доста скромно ниво на влияние върху обществената политика. Само около 40% от респондентите в ППРП, 2004, са съгласни, че НПО имат някакво влияние върху централната или общинската власт. Освен това ГО не е предпочитаният канал за представяне на интересите на гражданите. Докато около 1/3 от гражданите вярват, че политиките могат да бъдат повлияни чрез директно гласуване в референдум или чрез политици, които са избрани при по-добра избирателна система, само 6% биха разчитали на НПО за промяна на някаква политика.

Индексът за устойчивостта на НПО на Американската агенция за международно развитие (ААМР) за 2003 г. оценява въздействието на НПО върху държавата по по-позитивен начин и твърди, че капацитетът на НПО за осъществяване на застъпнически дейности е нараснал през последната

година. Добрият рейтинг от 2.5 се дължи на факта, че НПО продължават да работят с различни комисии, които формулират политики и дават ценен принос в законодателните дейности, като например изменения и допълнения към законодателния кодекс и към мерките за фискална децентрализация.⁴⁶

Като цяло съществува благоприятна среда НПО да бъдат въвлечени в законодателни и регулаторни процеси по различни теми (Индекс за устойчивост на НПО, ААМР, 2003). Има реални шансове НПО да се ангажират с някои законови уредби, но тези шансове рядко се реализират по ефективен начин. Например общинските бюджети трябва „задължително“ да се обсъждат с гражданите. Подобно на това новият Закон за регионално развитие изисква прилагането на партньорски механизми в областта на планирането. Тези възможности обаче рядко се прилагат на практика, при все че съществуват някои добри примери като проект „Участие на гражданите в управлението на местните финанси“ на БА. А независимо, че областните съвети за регионално развитие например включват представители на местни НПО, те имат ограничено въздействие върху политиката. В регионалните съвети за развитие изобщо няма представители на НПО.⁴⁷

Редовният доклад на Европейската комисия „Принос на НПО към 2003 г.“ отбелязва участието на НПО в процеса на подготовка на законодателството, като посочва държавно-обществените консултативни органи като Националния съвет за рехабилитация и социална интеграция, Съвета на национално подпомагане и Националния съвет за закрила на детето. Степента обаче, до която тези структури насърчават НПО в България да допринасят за развитие на политиките, е ограничена.

Необходима е по-голяма прозрачност в отношенията между НПО и правителството, за да се осигури широк и реален процес на консултация. Много често текстовете на законопроектите се предоставят на НПО на много късен етап от тяхното обсъждане и това възпрепятства извършването на сериозен и изчерпателен анализ. В някои случаи като при Закона за вероизповеданията изобщо не са проведени консултации с НПО. До този момент (2004 г.) няма нито един пример за инициране на политика, която да е възникнала в Националния съвет за рехабилитация и социална интеграция или в рамките на обществения съвет към Парламентарната комисия по въпросите на гражданското общество.

Взаимодействието между НПО и държавните институции обикновено се изразява в различни форми на своеобразно сътрудничество и практически изключва критични оценки на дейността на институциите. Търсенето на причините за това пак ни връща към програмите на донорите, които чрез различни условия в края на краищата не позволяват широко гражданско участие в трансформацията. Желанието на неправителствените организации да получат финансиране ги тласка към приемане на тези условия и търсене на всякакви форми на сътрудничество с държавните институции, без което не биха получили подкрепа. На практика това се изразява в зависимост от държавните институции и възникването на специфични връзки между тях и НПО.

4.2 Търсене на отговорност от държавния и частния сектор

Това подизмерение анализира доколко ГО активно и успешно наблюдава работата и търси отговорност от държавните институции и частния бизнес. Оценката му е ниска – 0,9.

⁴⁶ По скала от 1 до 7: като 1 е най-добрата оценка, а 7 показва лошо ниво на развитие

⁴⁷ Оценка на общинския и регионален капацитет за усвояване на СКФ на ЕС, ПРООН, 2004

**Таблица III.4.2: Показатели за оценка
„търсенето на отговорност от държавните и частните корпорации“**

№	Показатели	Оценка
4.2.1	Търсене на отговорност от държавата	1,4
4.2.2	Търсене на отговорност от частни предприятия	0,3

4.2.1. *Търсене на отговорност от държавата.* Гражданското общество в тази си роля има скромни успехи. Повече от 2/3 от респондентите в ППРП, 2004, смятат, че ГО е само донякъде активно в търсенето на отговорност от държавните институции. Голяма част от участниците в КРП, 2004, се съгласиха, че независимо че полагат усилия, НПО рядко постигат действителни резултати в тази област.

Има съвсем малко организации, които работят активно за разкриване на случаи на корупция и предоставяне на информация за ползите от влизането на страната в ЕС – такива са „Коалиция 2000“, „Прозрачност без граници“ и Институтът за регионални и международни изследвания.

От страна на държавата са необходими по-висока прозрачност в законодателния процес, както и по-систематичните консултации с гражданското общество, икономическите и социалните партньори. В това отношение предвидените партньорски институции (обществени съвети, надзорни съвети, съвети за развитие и др.) следва да имат по-висок дял във вземането на решения, като получат неформални и оперативни функции.

Прегледът на медиите установи, че грубо 10% от всички статии, свързани с ГО, са посветени на ролята му да търси отговорност от държавата. Повечето от тях отразяват синдикални дейности или дейности на отделни граждани. Някои по-интересни примери са: профсъюзни работници завеждат дело срещу Министерството на отбраната поради неплатени заплати или протест на хора с увреждания в София срещу недостъпната среда (паркове, метро и т.н.). И докато тези действия имат спорадичен характер, отразяването им в медиите показва, че именно такива дейности провокират медиен интерес.

4.2.2 *Търсене на отговорност от частни корпорации* ГО почти не търси отговорност от държавата. По-малко от 6% от респондентите считат, че НПО следят действията на частния сектор, докато около 60% мислят, че ГО изобщо не е активно в тази сфера (ППРП, 2004).

Логично, липсват примери за сериозни успехи на граждански дела срещу частни корпорации въпреки продължилия твърде дълго период на неизплащане на заплатите, лошите трудови условия и потъпкването на трудовите права.

Голяма част от хората се страхуват да търсят отговорност от фирмите за нарушаване на техните права и неизпълнение на задълженията. Активността на профсъюзите е повече фокусирана върху преговори с правителството и натиск за общи социални политики, отколкото върху защитата на трудовите права в частните компании.

Повечето стачни действия мобилизират работещите от публичния сектор, например учители. Много рядко в стачните действия са включени работещи от частни корпорации с изключение на таксиметровите шофьори, които обаче също протестират срещу правителствени политики, а не срещу работодателя.

4.3 Отзивчивост към социалните интереси

Това подизмерение анализира доколко гражданското общество отчита социалните интереси. Оценката на подизмерението е скромна – 1,2.

Таблица III.4.3: Показатели за оценка на отзивчивостта към социални интереси

№	Показатели	Оценка
4.3.1	Отзивчивост	1,7
4.3.2	Обществено доверие в НПО	0,7

4.3.1 Отзивчивост. Гражданското общество невинаги успява да се самоорганизира за бърза и ефективна реакция при възникване на важни обществени проблеми. Войната в Югославия и Ирак са показателни примери за това. Налице са и обратни случаи, разбира се – масови подписки срещу затварянето на АЕЦ „Козлодуй“, кампании в цялата страна за набиране на дарения при скорошния природен катаклизъм в Азия, протести в Стара Загора срещу правителственото решение за унищожаване на ракети, свалени от въоръжение в армията. Обикновено подобни реакции не са провокирани от НПО, а от неорганизираните групи от хора или от малки организации, създадени от самите общности.

Участниците в гражданското общество реагират на проблеми от национално значение (по данни от прегледа на медиите) в зависимост от степента, до която медиите намерят проблема за значим и го отразяват активно. Най-популярните примери са войната в Ирак и процесът срещу българските сестри в Либия.

4.3.2 Обществено доверие. Като цяло доверието в основните институции е ниско. Налице са обществен скептицизъм и недоверие към хората като цяло.

Любопитно е, че НПО и политическите партии са сред институциите, които се ползват с най-ниско обществено доверие, по-ниско от доверието в президента, телевизията, въоръжените сили, църквата и местните власти. Освен НПО и политическите партии другите институции, които имат ниско ниво на доверие, са съдебната система, големите компании и правителството (таблица III. 4.3.2).

Таблица III.4.3.2: Какво е нивото на доверието ви в следните институции (ниско, средно, високо)?

Институции:	% на отговорили с:		
	ниско ниво на доверие	средно ниво на доверие	високо ниво на доверие
Църква/други религиозни институции	25,8%	52,2%	23,8%
Въоръжени сили (като цяло)	22,0%	54,2%	23,8%
Пресата като цяло	40,5%	50,8%	11,5%
Телевизията като цяло	23,2%	57,6%	19,1%
Полицията	33,5%	48,6%	17,8%
Съдебната система	54,7%	36,1%	9,2%
Местните власти	35,1%	52,8%	12,1%
Правителството	49,8%	42,0%	8,2%
Президента	18,2%	48,1%	33,8%
Политическите партии	73,8%	23,2%	3,0%
НПО	59,1%	36,3%	4,6%
Големи компании	52,0%	41,4%	6,6%

4.4 Овластяване на гражданите

Това подизмерение показва каква е степента на активност и успешност на българското гражданско общество в овластяването на гражданите. Оценката на подизмерението е 1,9.

Таблица III.4.4 показва оценките на съответните показатели.

Таблица III.4.4: Показатели за оценка на овластяването на гражданите

№	Показатели	Оценка
4.4.1	Информирание/образование на гражданите	2,6
4.4.2	Изграждане на капацитет за колективни действия и решаване на съвместни проблеми	1,8
4.4.3	Овластяване на маргинализирани групи	1,1
4.4.4	Овластяване на жените	2,2
4.4.5	Изграждане на социален капитал	2,5
4.4.6	Подкрепа на заетостта	1,4

4.4.1 Информирание/образование на гражданите. Представителите на заинтересованите страни смятат, че ГО е доста активно – почти 2/3 от респондентите в ППРП, 2004, намират, че то е активно в информирание и образование на гражданите по обществени въпроси. Тази позитивна оценка е в противоречие с изводите от представителното проучване по проекта (СПБГО, 2004), според което 3,4% от респондентите декларират, че в тяхната община има НПО или група от граждани, които за последните 12 месеца са направили нещо за подобряване на живота на хората, информирали са го за правата им или са ги защитавали по някакъв начин. Трийсет и осем процента казват, че не съществува подобна организация, а 58,6% отговарят с „не знам“.

Редица НПО се занимават с предоставяне на обучение и образование с цел да подпомогнат социалната интеграция на уязвимите групи. Например проекти и програми на С.Е.Г.А., проекти и програми на регионални ромски организации, например „Дром“. Други граждански организации предоставят извънкласно обучение за подобряване на професионалната квалификация, преквалификация на безработни или маргинализирани общности, повишаване на знанията, уменията и компетентностите на работното място. Някои от по-развитите НПО оказват консултантски услуги с цел повишаване информираността на гражданското общество и засилване на неговата ефективност. Съществуват и НПО, които осигуряват правни консултации на гражданите, гражданските сдружения и общностите, в които работят.

Секторът е съсредоточен в обучение и информирание на себеподобни НПО или местните власти. Предвид предстоящото приемане в ЕС и необходимостта от разширяване на партньорството при усвояването на структурните и кохезионния фонд на ЕС (СКФ) има много програми, които се фокусират върху обучения и консултации на местните власти относно мобилизиране на партньорства, разработване на съвместни проекти и инициативи, формулиране на местни и регионални стратегии и планове.

Добрата оценка, поставена от НКГ, отразява преценката на членовете на групата, че ГО е много активно при информирание на гражданите. Много от дейностите на НПО са насочени именно натам и може да се каже, че съществуват неоспорими постижения в тази област. В повечето случаи обаче гражданите са само пасивни получатели на подкрепата. Образователни дейности, изисквани или предприемани от самите граждани, са изключително рядко явление. Тази слабост

провокира някои от препоръките, отправени на националната конференция по проекта, и по-точно, че гражданското общество трябва „да създава проактивни и компетентни граждани, като образова и обучава неформални лидери“, а също и да „изпреварва събитията, не да ги следва“.

4.4.2 Изграждане на капацитет за колективни действия. Овластяването на гражданите не е добре позната практика в България. Гражданите по-скоро са получатели на услуги, отколкото да се изгражда техният капацитет⁴⁸. СПБГО, 2004, разкрива, че по-малко от 20% от гражданите смятат, че подкрепата от страна на НПО им помага да се организират или да мобилизират ресурси за разрешаване на местни проблеми.

Това отново е в противоречие с гледната точка на представителите на регионални НПО, които смятат, че ГО е донякъде активно в изграждане на капацитет за колективни действия (ППРП, 2004). Едно от често споделените твърдения на КРП, 2004 г., беше, че НПО полагат сериозни усилия и биха могли да отчетат добри резултати, когато става дума за изграждане на капацитет за колективни действия. Посочени са 22 различни примера в тази посока, като кампанията на Националната мрежа за равни възможности, учредяването на обществен фонд в Габрово, обществените форуми, организирани от „Болкан Асист“ и Фондацията за реформа в местното самоуправление и изграждане на местен капацитет в региона на Западните Родопи.

4.4.3 Овластяване на маргинализирани групи. Като цяло работата на сектора по отношение на маргинализираните групи има приоритет и се радва на висока донорска подкрепа. Голяма част от респондентите в ППРП, 2004, смятат, че ГО е „донякъде активно“ или „много активно“ в тази област. Все пак високото ниво на активност не е гаранция за успешна работа, след като само 13% от респондентите намират, че НПО постигат успех в усилията си да помогнат на бедните хора, хората с увреждания и жените. Следователно, докато броят на проектите и програмите, насочени към маргинализираните групи, е огромен, повечето от тях не постигат някакъв значим дълготраен ефект.

4.4.4 Овластяване на жените. Както беше споменато по-рано, дейностите на ГО, свързани с въпроси на равнопоставеността, са една от силните страни на сектора. Базата данни за женски организации и проекти показва, че работата на неправителствения сектор в областта на еднаквите възможности за жените и мъжете през последните 10 години е наистина забележителна. Много организации от рода на „Женски алианс за развитие“, Фондация „Джендър проект“ за България, Фондация „Надя“, Фондация за джендър изследвания, Фондация „Анимус“ и Фондация „Център за изследвания и политики за жените“ допринесоха в голяма степен за приемане на законови уредби и за определяне на законодателната рамка, гарантираща равнопоставеност на половете. Има повече от 100 организации, които работят активно в 4 основни области – насилие срещу жените, трафик на хора (включително трафик с цел сексуална експлоатация), участие на жените във вземането на решения и в политическия живот и насърчаване на предприемачеството сред жените.

Тези организации се подкрепят от множество международни донори, тъй като все още липсва подкрепа от страна на държавата за подобни дейности. Институт „Отворено общество“, Глобален фонд за жените, „Мама Кеш“, Пакта за стабилност, Холандска фондация и програма ФАР са само част от донорските организации, традиционно свързани с женски проблеми в България.

НПО, свързани с равнопоставеността на жените, продължават да укрепват; те са установили полезни контакти с представители на законодателната, изпълнителната и местната власт, как-

⁴⁸ Виж Д. Михайлов, „Оценка на общинската администрация и нейния потенциал да мобилизира местните общности“, доклад върху „Развитието на селските райони“, глава II

мо и с медиите. Сериозната и напрегната работа, която тези организации вършат, успява да повлияе дори на държавно ниво, осигурявайки и гарантирайки по-висок статус на жените в социалния, икономическия и политическия живот на страната.⁴⁹

4.4.5 Създаване на социален капитал. За да бъде оценена степенята, до която ГО допринася за създаването на социален капитал, се сравнява общото ниво на доверие на членовете на НПО с нивото на доверие на гражданите, които не членуват. Според СПБГО, 2004, нивото на доверие на членовете на НПО (48%) е почти два пъти по-голямо от нивото на гражданите, които не членуват в нито една организация (25%). Това показва, че ГО играе важна роля за повишаване нивото на доверие сред българските граждани.

4.4.6 Подкрепа на заетостта от страна на гражданското общество. Безработицата намалява значително от 19,2% от числеността на работната сила през 2001 г. на 13,6% през 2003 г., но все още остава твърде висока. Основна причина за безработицата са закриването на работни места и съкращенията поради реструктурирането на държавния сектор.

По отношение на бедността и безработицата НПО имат косвен принос, като фокусират своите усилия върху преодоляването на неравнопоставеността на уязвимите групи и малцинствата. Малко НПО работят пряко и целенасочено за създаване условия за заетост. Повечето от тях са създадени от донорски организации в сътрудничество с правителството, като например програмата JOBS⁵⁰. Бизнес центровете, създадени по програма JOBS, предлагат информация, консултации и обучения, свързани с намирането на работа. Един гъвкав положителен пример е Центърът за устойчиво развитие на Тетевен – българска НПО, която предлага информация и консултации, тренинги и семинари, подкрепа за производители на билки и други земеделски продукти, както и работа в сферата на туризма.

4.5 Задоволяване на социалните потребности

Това подизмерение оценява доколко успешно и активно ГО задоволява нуждите на обществото, особено по отношение на социално слабите и на други маргинализирани групи. Оценката на подизмерението е 1,7. Таблица III.4.6 показва оценките на съответните показатели.

Таблица III.4.5: Показатели за оценка на задоволяването на социалните потребности

№	Показатели	Оценка
4.5.1	Лобирание пред държавата за предоставяне на социални услуги	1,6
4.5.2	Пряко задоволяване на социални потребности	1,6
4.5.3	Задоволяване потребностите на маргинализирани групи	1,9

4.5.1 Лобирание пред държавата за предоставяне на социални услуги. Има разделение между НПО, които се занимават със застъпничество, и такива, които предлагат услуги. И едните, и другите са създадени най-често с външно финансиране. Лобистките организации се включват в законодателни, регулативни и антикорупционни инициативи, но липсват масови лобистки практики.

В съответствие с това по-голямата част от респондентите в ППРП, 2004, не предоставят примери за НПО, които да са лобирали пред държавата за предоставяне на социални услуги. Има

⁴⁹ See: <http://www.gender-equality.webinfo.it/results/bulgaria.htm>

⁵⁰ Виж Програма JOBS, www.undp.bg

само няколко примера – лобиране за създаване на достъпна среда за хората с увреждания, лобиране за обслужване на „едно гише“, както и лобиране за промяна на критериите за избор на личен Асистент по програма „От социални помощи към заетост“. Има също и няколко примера за лобиране на НПО за определени закони или пред някои институции – въвеждане на институцията омбудсман, прокарването на Закона за социалните услуги и Закона за борба срещу трафика на хора. Тези положителни примери до известна степен балансират негативната оценка на НКГ и доведоха до един по-добър резултат – 1,6.

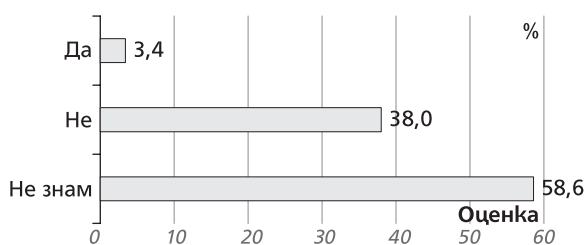
4.5.2 Пряко задоволяване на социални потребности. Ролята на ГО в прякото задоволяване на социални потребности и осигуряване на социални услуги е доста ограничена. Едва 3,4% от анкетираниите граждани декларират, че в тяхната община съществува неправителствена организация или група граждани, която през последните 12 месеца реално е подобрила условията на живот, информирала е гражданите за техните права или е защитавала по друг начин техните интереси (схема III.4.5.2).

Хората, които отричат да има реален ефект от дейността на НПО в тяхната община, са с най-висок процент сред живеещите в малките населени места, хората със собствен бизнес и със средно образование, както и ромите.

Едва около 3% от всички анкетирани в СПБГО, 2004, са посочили организация, която е решила някакъв конкретен проблем в общността. Най-често това е проблем, свързан с преодоляването на неравнопоставеността на уязвимите групи (3,2%).

Има ли организация или група от граждани във вашата община, която през последните 12 месеца е допринесла за подобряването на условията на живот, информирала е гражданите за техните права или ги е защитавала по един или друг начин?

Схема III.4.5.2

Все пак, за разлика от тази неприветлива картина ППРП, 2004, установи, че повече от 3/4 от респондентите смятат, че има успешни примери за услуги, предоставени от ГО, докато само 16% не са съгласни с това твърдение. Освен това участниците в проучването смятат, че в повечето случаи тези услуги са насочени към населението като цяло или към бедните.

Отново има противоречие между проучването сред населението и проучването сред регионалните представители на ГО, което по всяка вероятност се дължи на различните им гледни точки. Застъпниците на ГО познават своята работа в детайли и независимо от критичността им като цяло те оценяват усилията си по позитивен начин. От друга страна, повечето на гражданските дейности не са познати на обикновените хора в България, което може би е резултат от слаб PR (от страна на НПО) или липса на интерес (от страна на гражданите).

4.5.3 Задоволяване потребностите на маргинализирани групи. Накратко, НПО секторът е фокусиран преди всичко в преодоляването на неравнопоставеността на уязвимите групи. Досега НПО предоставя услуги на уязвимите групи чрез проекти, финансирани предимно от международни донори. При все това обаче застъпниците за ГО отново се разделят в оценката си за ролята на ГО за задоволяване потребностите на маргинализираните групи – 1/3 смятат, че ролята е умерена, а 1/3 – че е ограничена.

Налице е разбиране от страна на държавата и общините, социалните услуги за уязвимите групи да бъдат делегирани на НПО. Това може да създаде условия за устойчиво приложение на натрупания досега опит и да допринесе за възникването на пазар на социални услуги. Все още обаче липсват добре разработени финансови механизми и ясна институционална рамка за това. Делегирането на социални услуги към НПО зависи и от цялостния процес на децентрализация в България.

Заклучение по отношение въздействието на гражданското общество

Българското ГО успява да постигне определено въздействие върху развитието на обществото като цяло. То има относителен успех при повлияването на обществената политика, овластяване на маргинализираните групи и отзоваването на социалните интереси и потребности на гражданите. Независимо от това доверието в НПО е ниско, което говори за липса на автентични граждански институции, които могат да мобилизират местните общности и ефективно да защитават техните интереси. ГО е възприемано по-скоро като партньор на властите, като бизнес консултант или като доставчик на социални услуги, отколкото като ефективен канал, чрез който гражданите да могат да повлияят върху обществения живот. С други думи, ГО трябва да работи активно, за да подобри своя обществен образ и да направи своите дейности известни, оценявани и подкрепяни от гражданите.

IV. Силни и слаби страни на гражданското общество в България

Силните и слабите страни на българското гражданско общество бяха дискутирани на два пъти. Първо по време на консултациите с регионалните НПО, които бяха проведени на осем места в цялата страна – Видин, Плевен, Шумен, Благоевград, Кърджали, Враца, Бургас и Стара Загора. След това по време на националната конференция „Индекс на българското гражданско общество“, която се проведе в София с повече от 80 участници, представители на гражданското общество, на управляващите, на донори и на бизнеса. Темата бе подбрана така, че да предизвика оживена дискусия и на моменти – противоположни мнения. Резултатите от дискусиите, проведени по време на регионалните консултации, бяха потвърдени от мненията на участниците в националната конференция и могат да се систематизират по следния начин:

1. Силни страни

1.1 Едно от най-големите предимства на българското гражданско общество е наличието на множество НПО (национални и регионални) с развит организационен и институционален капацитет и с богат професионален опит. По време на регионалните консултации често се споменаваха, че българските организации разполагат с екипи и членове с добро образование, доказани умения и висок професионализъм. Тези характеристики наред с чувствителността на НПО към „горещите обществени теми“ са довели до широкоспектърен и успешен опит в реализирането на проекти.

1.2 Друга силна страна, която неведнъж беше отчетена по време на консултациите, е сравнително добре развитата мрежа от професионални и разнообразни НПО. Участниците дадоха много примери, като мрежите от организации, работещи за околната среда, БЛУЛИНК, мрежите от бизнес организации и мрежата на Центъра за независим живот.

1.3 Гражданското общество се гради върху силни, споделени ценности, даващи насока на основните му дейности и програми. Насърчаване на демокрацията и толерантността, защита на гражданските права и изграждане на капацитет за работа в малките общности – това са акцентите в работата на организациите. Българското гражданско общество е чувствително към проблемите на уязвимите групи и е с доказан опит в работата си с тях.

1.4 В съответствие с общественото мнение, отразено в изследванията (ППРП, 2004, и ППБГО, 2004) и по време на регионалните консултации и на националната конференция, беше изразено мнението, че гражданското общество си взаимодейства добре с местните власти. Има многобройни примери за успешни и устойчиви проекти на местно ниво, реализирани в партньорство с

общините и областните администрации. Що се отнася до централната власт – примерите за успешно сътрудничество обикновено са свързани с промени в законодателството.

Струва си да се спомене фактът, че докато описвах силните страни на българското гражданско общество, представителите на регионалните НПО винаги се спираха и на културата на доброволчество и дарителство. Но те бяха споменавани по-скоро като силни традиции, които са забравени днес.

2. Слаби страни

2.1 Според резултатите от изследването една от идентифицираните по време на консултациите слаби страни е слабо ниво на представителност на гражданите и общностите в НПО. На базата на своя опит организациите подчертаха, че често се създават НПО в отговор на изискванията на донора или за да реализират определен проект. Поради това дейностите на организациите са насочени към информиране и подкрепа на гражданите, без те реално да ги овластяват или да стимулират появата на активни граждани в общностите.

2.2 Друга слаба страна е финансовата зависимост от чуждите донори, съчетана с недостатъчни приходи. Финансовата несигурност е една от причините НПО да се ориентират към програмите, финансирани от чуждестранни донори, а не към нуждите на местните общности. Все пак повечето от изследваните организации имат предвид предстоящото присъединяване на България към ЕС, което ще доведе до оттегляне на голяма част от донорските програми и до ориентирани към нови критерии и изисквания. Затова тази слаба страна може в същото време да се разглежда като предизвикателство, тъй като тя провокира НПО да търсят различни нови пътища за действие и финансиране. Друг недостатък, който често бе идентифициран по време на консултациите, е липсата на визия за развитие и липсата на гражданска мисия – това би могло да повлияе отрицателно на сектора след оттеглянето на донорските програми.

2.3 Фактът, че НПО са разположени предимно в големите градове и най-вече в София, също бе отбелязан като недостатък. Според някои участници тази ситуация предизвиква подозрения за централизирано разпределение на информация и ресурси и за корупция в третия сектор.

2.4 Регионалните консултативни срещи демонстрираха още една слаба черта на гражданското общество, а именно липсата на комуникация между регионални и местни НПО и неформални групи. Нееднократно бе казвано „добре, че една софийска организация дойде, за да можем да се срещнем и споделим помежду си за нашите проекти и опит“.

Разработването на визия за бъдещето и засилването на контактите и партньорствата се оказаха основни въпроси, с които българските организации трябва да се занимават.

V. Препоръки

Препоръки за укрепване на гражданското общество бяха отправени от представителите на НПО по време на консултативните срещи с регионалните партньори и от участниците в националната конференция „Индекс на българското гражданско общество“. Разбира се, те се отнасят към основните слаби страни на гражданското общество в България:

1. Популяризиране на неформалните граждански структури: Необходимо е да се стимулират формации, появили се в отговор на специфична потребност да се разреши конкретен проблем, т.е. да се насърчават организации, възникнали отдолу. В редките случаи, когато е използван този подход, той се оказва успешен. Такива формации обикновено са много популярни и привлекателни за хората, засегнати от съответния проблем. Основният въпрос е от финансов характер, тъй като, щом спре външното финансиране, тези организации спират да съществуват. Все пак тяхното закриване често съвпада с разрешаването на проблема, с който те са се занимавали.

2. Насърчаване на доброволчеството и дарителството: Чрез подкрепа от страна на държавата трябва да се насърчават традиционни дейности като доброволчески и дарителски акции. Както се изрази един от участниците, „българските граждани следва да преоткрият своите традиционни и някак позабравени ценности“.

3. Привличане на гражданите в разработването на донорските програми: Гражданското общество трябва да намери общите точки между нуждите на хората и приоритетите на донорските организации. Един от начините е да се осигури участието на гражданите във формирането на политиките на донорските организации. Тази препоръка беше отправена по време на националната конференция в София и бе посрещната от присъстващите донори скептично, може би защото е нещо ново за донорското общество и няма традиции в тази насока. Все пак няколко консултации с НПО би могло да гарантират по-добро разпределение на средствата на донорите през оставащите години на тяхната дейност в България.

4. По-голяма прозрачност при финансирането от ЕС: Важно е да има широко гражданско участие при планирането и отпускането на европейските фондове. По този начин ще се гарантира тяхното безпристрастно разпределение и изразходване по предназначение. Необходим е по-прозрачен процес, който да обединява усилията на всички заинтересовани страни, включително НПО, местните власти и медиите. Понастоящем отпускането на средства става главно с посредничеството на държавата, министерства и агенции и някои консорциуми от НПО. Този силно централизиран подход, следва да повторим, застрашава независимостта на НПО от държавата, тъй като в бъдеще европейските фондове ще бъдат основните финансови източници за тях.

5. Разширяване ролята на НПО в предоставянето на услуги: Гражданското общество трябва да стане основен партньор в предоставянето на социални услуги за гражданите. Една възмож-

ност за НПО е в сферата на социалната политика, например здравеопазването и образованието. Всички участници се съгласиха, че държавните институции трябва да бъдат по-отворени и да делегират някои от услугите на организации, които са с по-добра квалификация, прилагат съвременни подходи и се ползват с доверието на общността. Вече има примери в тази насока, които показват ефективност и положителни резултати. По всеобщо мнение това е една добра тенденция за в бъдеще и се препоръчва държавата да разшири обхвата на партньорството с гражданското общество. В момента се работи върху нов закон за социалните услуги, което е показател за развитие в положителна насока. Въпреки това за НПО е предизвикателство да запазят тази насока и да продължат конструктивния диалог с членовете на следващото, 40-о, Народно събрание.

6. Подобряване на връзките между гражданското общество и гражданите: НПО трябва да проявяват интерес и да провеждат „проучвания на място“ на нуждите на гражданите. Най-добрите инициативи са тези, които са в тясна връзка с конкретен проблем, засягащ повече хора.

7. Застъпничество и подкрепа за повече пряка демокрация: Гражданското общество трябва да се застъпва и да лобира за въвеждането на различните форми на пряка демокрация, за да може всеки гражданин да участва пряко в процесите на вземане на решения. Съществуващото в България законодателство, регламентиращо референдумите и гражданските инициативи, не предоставя реални възможности и инструменти за тяхното прилагане. Трябва да се предприемат действия за създаване на по-благоприятна среда за референдуми на местно и на национално ниво, което ще мотивира гражданите да бъдат по-активни в решаването на управленски въпроси, а политиките – по-чувствителни към мнението на гласоподавателите. Прилагането на инструменти на пряка демокрация е гаранция за двустранна и постоянна комуникация между управляващите и гражданското общество на всички нива.

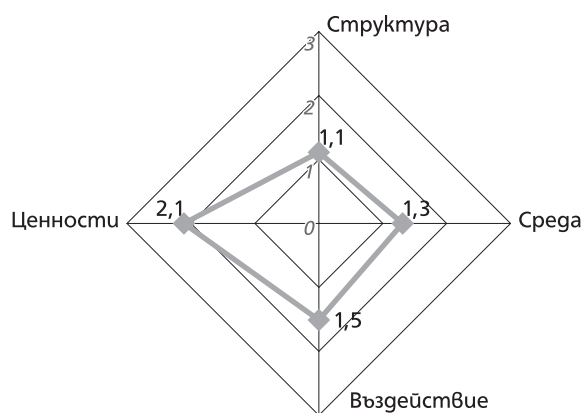
8. Осигуряване на постоянно финансиране за НПО чрез въвеждане на закона за 1% данък: От 2007 г. предвид предстоящото присъединяване на България към ЕС политическият и социалният контекст на донорската подкрепа за българското гражданско общество се променя. Някои основни донори вече постепенно се оттеглят, като намаляват дейностите и бюджетите си и променят изискванията за грантово подпомагане по посока, ориентирана към формулиране и промяна на политиките. Основният проблем за НПО е липсата на възможности за самофинансиране на дейността им. В тази връзка един от резултатите от Националната конференция беше сформирането на добре структурирана работна група, която да разработи предложение за законопроект, позволяващ предоставянето на 1% от данъците на гражданите в полза на техни организации и структури, каквато е практиката в други страни в Централна и Източна Европа.

VI. Общо заключение

Заключението обобщава основните изводи и препоръки от проекта ИГО в България. То цели да предложи изчерпателно тълкуване на състоянието на обществото такова, каквото е обрисувано в Диаманта на гражданското общество, визуализиращ резултатите по измерения.

Резултатите от проучванията бяха обобщени в предварителен доклад, който бе представен за анализ на националната консултативна група, съставена от експерти в областта на гражданското общество. На база на данните и техните експертни познания членовете на групата оцениха състоянието на четирите аспекта на гражданското общество, като използваха скала за оценка от 0 до 3, следвайки методологията на CIVICUS. В резултат на това беше създаден Диамантът на гражданското общество в България:

Диамант на българското гражданско общество ***Схема IV.1***

Като цяло българското гражданско общество показва ниски резултати за измерението „структура“ (1,1), средни стойности за измеренията „среда“ (1,3) и „въздействие“ (1,5) и сравнително висока оценка за измерението „ценности“ (2,1).

Ниската оценка за измерението „структура“ (1,1) се дължи преди всичко на слабото участие на обикновените граждани в структурите на организациите (НПО) на гражданското общество. Този недостатък на българското гражданско общество определя цялостната му структура. Той в голяма степен предопределя оценките по останалите три измерения. Затворени в тясна професионална общност, НПО не правят достатъчно, за да дадат повече възможности на местните общности и отделните граждани. В резултат получават ниско ниво на обществена подкрепа и въздействието им е слабо (въздействие – 1,5). Отсъствието на редови „граждани“ в гражданското общество не е трайно установено. Гражданската идентичност на хората може да бъде съживена

с промяна на представата за ролята на обикновения гражданин в управлението – като действащо лице, а не просто получател. Високата оценка на измерението „ценности“ на пръв поглед изглежда преувеличена, особено на фона на ниския граждански дух. Въпреки това силните ценности на гражданското общество са следствие от специфичната роля на НПО в България – като **вносители на ценностите на съвременния свят**. Гражданското общество внася и възражда съвременни ценности като съпричастие към уязвимите групи, устойчиво развитие и демокрация.

Макар и твърде критични и занижени, оценките на трите измерения на гражданското общество – среда, структура и въздействие, са подкрепени от участниците в националната конференция „Индекс на българското гражданско общество“. Те се базират както на данни от изследванията, така и на желанието на повечето от анкетиранияте граждани и организации да проявят критичност и възискателност. Освен това дадоха добра основа за размисъл и дебат, както и за обединяване на търсенията и усилията за постигане на по-силно ГО в България. А това ни дава основание да направим извода, че българското гражданско общество има стремеж към напредък и развитие.

Предстоящото присъединяване на страната към ЕС ще окаже не само положително въздействие върху гражданско общество в България, но ще донесе и много предизвикателства. Оттеглянето на повечето от настоящите донори ще създаде затруднения за много от неправителствените организации, тъй като те ще трябва да търсят нови начини за финансиране на дейността си.

Още отсега критериите за отпускане на финансова подкрепа за проекти стават прекалено възискателни и трудно изпълними. НПО трябва да доказват своята способност да прилагат принципите на силното гражданско общество и демократичните ценности, т.е. да влияят на формирането на политики, на вземането на решения, да умеят да лобират и да работят с институциите, социалните партньори и най-вече – с гражданите.

Българското гражданско общество преживява времена на бързи, понякога негативни промени. В случая китайското проклятие „пожелавам ти да живееш в интересни времена“ може точно да характеризира настоящата ситуация. И въпреки това всички ние не трябва да приемаме обстоятелствата като предрешена криза, а по-скоро – като предизвикателство и възможност за изграждане на по-силно и устойчиво ГО.

VII. Следващи стъпки

Имайки предвид резултатите от дискусиите и от националната конференция, смятаме, че има потенциал за бъдеща работа и за постигане на някои от препоръките и предложенията, направени от участниците в проекта. Освен това получихме уверенията на много български организации, институции и граждани, че ще продължат да работят заедно за преодоляване на идентифицираните слабости в ГО и за създаване на по-добри условия за гражданско участие, диалог и пряка демокрация.

Един от основните резултати от националната конференция, който бе изведен от препоръките за преодоляване на слабостите на ГО в България, бе сформирането на работна група, която да разработи законопроект за данъчни облекчения за граждански организации и инициативи. Групата включва юристи, представители на НПО и министерства и международни експерти.

Освен това „Болкан Асист“ ще използва всяка възможност, за да разпространи широко изводите от настоящото проучване и да популяризира доклада сред всички НПО и обществени групи, както и сред управляващите на местно, регионално и централно ниво.

Този доклад ще служи като полезно помагало за студенти в областта на обществените науки, с които ние ще установим контакти и партньорство.

„Болкан Асист“ ще организира периодични срещи с членовете на НКГ и групи заинтересовани страни, желаещи да продължат работа по изпълнение препоръките на ИГО.

В английския си превод докладът ще служи като база за международни сравнения в рамките на цялостния проект „ИГО“. България бе втората (след Чехия) сред повече от 50 страни, участващи в проекта, която стигна до своя Диамант на гражданското общество и проведе национална конференция. Тя ще бъде и сред първите, които ще публикуват доклад за проведеното проучване на ГО. Други страни ще завършат работата си по индекса едва в края на 2005 г. или началото на 2006 г. Международният сравнителен доклад е задача на CIVICUS и ние ще очакваме окончателното изследване, което ще се представи на глобална конференция, надяваме се, през 2006. На тази конференция ще бъдат поканени всички национални екипи, участвали в ИГО, както и други партньори по проекта.

Намеренията на CIVICUS са през 2006 г. да публикува общ доклад за ИГО в две части, представящ профила на ГО в страните, участващи в проекта, сравнителен анализ и интересни примери от практиката на ГО. След това алиансът ще оцени и ще прецизира прилаганата методология на базата на опита и плановете за реализиране на проекта в бъдеще.

Намеренията на „Болкан Асист“ са да търси възможности и финансиране за продължаване на проекта в България, като провежда периодично (на 2 или 3 години) проучване за определяне Индекса на гражданското общество с цел констатиране на промените в неговото развитие. Всичко това ще става в широко партньорство с граждански групи, организации и институции и при постоянна публичност и прозрачност на процеса с цел въвличане и информиране на цялата общественост.

Надяваме се, че нашите намерения и усилия ще получат необходимата подкрепа и ще се увенчаят с успех.

Списък на приложенията

- Приложение 1: Списък на членовете на НКГ и на общественя съвет
- Приложение 2: Изследвания, проведени в България в рамките на проекта
- Приложение 3: Матрица за оценка
- Приложение 4: Библиография